

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

Biszak Előd Tamás

Digitalizált térképek 3-dimenziós ábrázolása

Témavezető: Dr. Csikós Balázs

BSc szakdogozat

Természettudományi Kar
Matematika BSc szak

2010. június 3.

Kivonat

A szakdolgozatban digitalizált térképek 3-dimenziós ábrázolásának elméleti kérdéseivel foglalkoztam. Ha egy adott térképet 3-dimenzióban, domborzattal együtt szeretnénk megjeleníteni, az első fontos feladat, hogy ismerjük a térkép milyen módon, milyen eljárással lett levetítve a földgömből. Ezen információk alapján meg kell tudnunk állapítani a térkép tetszőleges pontjának földrajzi koordinátái, az adott ponton a tengerszint feletti magasságot. Ezért az első fejezet a térképészeti vetületekkel, tulajdonságaikkal, vetületi átszámításokkal foglalkozik. A második fejezetben a program egy rövid leírása történik, amelyben működése matematikai hátterét ismerhetjük meg, valamint néhány monitorkép is bemutatásra kerül az eredmények szemléltetése végett.

Tartalomjegyzék

Kivonat	i
Ábrák jegyzéke	iii
1. Térképészeti vetületek	1
1.1. Hiperfelületekről általánosan	1
1.2. 3-dimenziós felületekről	3
1.2.1. Ívhossz	4
1.2.2. Szög	5
1.2.3. Terület	6
1.3. A gömb vetületei	8
1.3.1. Kúpvetületek	8
1.3.2. Azimutális vetületek	13
1.3.3. Hengervetületek	24
1.4. A forgási ellipszoidról	29
2. Az alkalmazásról	31
2.1. Működés	31
2.1.1. Egy pixel ”útja”	31
2.1.2. Mozgás	33
2.2. Monitorképek	37
Irodalomjegyzék	37

Ábrák jegyzéke

1.1. Kúpvetületek.	9
1.2. Kőrcikk poláris és Descartes-féle koordinátái közötti összefüggés.	10
1.3. Perspektív vetítés gömbről síkra.	15
1.4. Azimutális vetületek vetületi egyenletei.	17
1.5. A gnomikus vetület.	18
1.6. Az ortografikus vetület.	19
1.7. A sztereografikus projekció.	22
1.8. Területtartó azimutális vetület.	23
1.9. Meridiánokon hossz tartó azimutális vetület.	25
1.10. A területtartó hengervetület.	26
1.11. Cassini-vetület vetületi egyenletei.	29
2.1. Rodrigues-formula adott $\mathbf{v} \in \mathbb{R}^3$ vektor egyenes körüli elforgatottjára . . .	36
2.2. Kárpátok a Második katonai felmérésen	37
2.3. Dunakanyar a Második katonai felmérésen I.	38
2.4. Dunakanyar a Második katonai felmérésen II.	38
2.5. Dunakanyar a Harmadik katonai felmérésen	39
2.6. Dunakanyar a Második katonai felmérésen III.	39
2.7. Dunakanyar a Második katonai felmérésen IV.	40
2.8. Budapest és környéke a Második katonai felmérésen	40
2.9. Balaton a Harmadik katonai felmérésen.	41
2.10. Balaton a Második katonai felmérésen	41

1. fejezet

Térképészeti vetületek

Mivel a Föld szabálytalan idom, először olyan idommal kell helyettesítenünk, amely alakját és méreteit tekintve jól közelíti a Föld felszínét, de matematikailag jól kezelhető. Ez az úgynevezett **alapfelület**. Alapfelületnek forgási ellipszoidot vagy gömböt szoktunk választani. Ha adott egy térkép (jelölés: Ω), legyen $f : \Omega \mapsto M$ leképezés, amelyben M jelöli az alapfelületet, egy $p \in \Omega$ pont képe, azon $p' \in M$, amit ábrázol. Ekkor ezen f függvény az alapfelület, vagy egy részének egy paraméterezését adja. Ha két térképünk van (jelölés: Ω_1, Ω_2), amelyek adott alapfelület ugyanazon részét ábrázolják, és adott $p \in \Omega_1$ pont Ω_2 belső koordinátáját szeretnénk megtudni, akkor ehhez egy adott felület két paraméterezése közötti átmeneti leképezést kell ismernünk. Tehát **térképészeti vetület** alatt az adott alapfelület paraméterezéseit (térképeit) fogjuk érteni, azon megkövetéssel, hogy ez folytonosan differenciálható legyen.

1.1. Hiperfelületekről általánosan

1. *Definíció.* Egy $\mathbb{R}^n$ -beli C^m -osztályú paraméterezett hiperfelület egy $\Omega \subset \mathbb{R}^{n-1}$ nyílt tartományból $\mathbb{R}^n$ -be menő $\mathbf{r} : \Omega \mapsto \mathbb{R}^n$ C^m -osztályú leképezés.

Ω lefedhető a koordinátatengelyekkel párhuzamos egyenesekkel, melyek természetes módon paraméterezhetők egy $t \mapsto u_0 + te_i$ leképezéssel, ahol $u_0 \in \Omega$, $e_i = (0, \dots, 0, 1, 0, \dots, 0)$. A $t \mapsto \mathbf{r}(u_0 + te_i)$ görbék az $\mathbf{r}$ paraméterezés paramétervonalai. A paramétervonalak

sebességvektora $t = 0$ -ban:

$$\frac{d}{dt}\mathbf{r}(u_0 + te_i)|_{t=0} = \partial_i\mathbf{r}(u_0) =: \mathbf{r}_i(u_0).$$

Tehát $\mathbf{r}_1(u_0), \dots, \mathbf{r}_{n-1}(u_0)$ az $\mathbf{r}(u_0)$ -ot átmenő paramétervonalak sebességvektorai.

2. *Definíció.* $\mathbf{r}$ reguláris paraméterezés, ha legalább $\mathcal{C}^1$ -osztályú és a parciális deriváltak lineárisan függetlenek $\forall u_0 \in \Omega$ esetén.

Ezentúl feltesszük, hogy a paraméterezés injektív és reguláris.

Legyen M az $\mathbf{r}$ leképezés értékkészlete. Ha feltesszük, hogy a paraméterezés injektív akkor tetszőleges $p = \mathbf{r}(u_0)$ ponton $t = 0$ időpillanatban áthaladó M -beli γ görbe paraméterezhető $\mathbf{r} \circ u$ alakban, ahol $u : [a, b] \mapsto \Omega$, sima paraméterezett görbe, $0 \in [a, b]$, $u(0) = u_0$. Ekkor ezen görbe sebességvektora a $t = 0$ időpillanatban

$$\gamma'(0) = \sum_{i=1}^{n-1} \mathbf{r}_i(u_0) \cdot u^{i'}(0), \quad (1.1)$$

ahol u^i az u i -edik koordinátafüggvényét jelöli. Tehát a parciális deriváltak egy lineáris kombinációja, valamint tetszőleges lineáris kombinációjuk megadja egy p -n átmenő görbe p -beli sebességvektorát. $T_p M \stackrel{jel}{=} \{ \mathbf{r}_1(u_0), \dots, \mathbf{r}_{n-1}(u_0) \text{ lineáris kombinációi} \} = M$ p -beli érintőtere.

3. *Definíció.* Az $\mathbf{r}$ paraméterezett hiperfelület N egységnormális mezője az az $N : \Omega \mapsto \mathbb{R}^n$ leképezés, melyre:

- $N(u_0)$ merőleges $\mathbf{r}_i(u_0)$ -ra $i = 1 \dots n - 1$
- $|N(u_0)| = 1$
- $\mathbf{r}_1(u_0), \dots, \mathbf{r}_{n-1}(u_0), N(u_0)$ pozitív irányításúak.

Az N vektormezőt $n = 3$ esetén a következő képpen számolhatjuk ki: $N = \frac{\mathbf{r}_1 \times \mathbf{r}_2}{|\mathbf{r}_1 \times \mathbf{r}_2|}$

4. *Definíció.* A hiperfelület első alapformája a $p = \mathbf{r}(u_0)$ pontban az a

$$I_p : T_p M \times T_p M \mapsto \mathbb{R}$$

leképezés, melyre

$$I_p(v, w) = \langle v, w \rangle,$$

ahol $\langle \cdot, \cdot \rangle$ a szokásos skaláris szorzatot jelöli.

5. *Definíció.* A hiperfelület második alapformája a $p = \mathbf{r}(u_0)$ pontban az a

$$II_p : T_p M \times T_p M \mapsto \mathbb{R}$$

leképezés, melyre

$$II_p(v, w) = \sum_{i,j=1}^{n-1} \langle \mathbf{r}_{ij}(u_0), N(u_0) \rangle v^i w^j,$$

ahol a v^i és w^i számok a v és w vektorok koordinátái az $\mathbf{r}_1(u_0), \dots, \mathbf{r}_{n-1}(u_0)$ bázisban.

Ezen bilineáris függvényekhez tartozó mátrixokat a $\mathbf{r}_1(u_0), \dots, \mathbf{r}_n(u_0)$ bázisban jelöljük $\mathcal{G}(u_0)$ -val, illetve $\mathcal{B}(u_0)$ -val. Ekkor:

$$\mathcal{G}(u_0) = \begin{bmatrix} \langle \mathbf{r}_1(u_0), \mathbf{r}_1(u_0) \rangle & \dots & \langle \mathbf{r}_1(u_0), \mathbf{r}_{n-1}(u_0) \rangle \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \langle \mathbf{r}_{n-1}(u_0), \mathbf{r}_1(u_0) \rangle & \dots & \langle \mathbf{r}_{n-1}(u_0), \mathbf{r}_{n-1}(u_0) \rangle \end{bmatrix}$$

$$\mathcal{B}(u_0) = \begin{bmatrix} \langle \mathbf{r}_{1,1}(u_0), N(u_0) \rangle & \dots & \langle \mathbf{r}_{1,n-1}(u_0), N(u_0) \rangle \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \langle \mathbf{r}_{n-1,1}(u_0), N(u_0) \rangle & \dots & \langle \mathbf{r}_{n-1,n-1}(u_0), N(u_0) \rangle \end{bmatrix}$$

1.2. 3-dimenziós felületekről

Az előző részben szereplő $\mathcal{G} = \{g_{ij}\}_{i,j=1}^{n-1}$ mátrix mindent elárul az adott felületen távolságokról, területekről, szögekről.

A fenti jelölésekkel legyen $\gamma = \mathbf{r} \circ u$ egy felületen futó görbe. Ekkor

$$I_p(\gamma'(t), \gamma'(t)) = \langle \gamma'(t), \gamma'(t) \rangle =$$

$$\begin{aligned} \left\langle \mathbf{r}_1(u(t))u^{1'}(t) + \mathbf{r}_2(u(t))u^{2'}(t), \mathbf{r}_1(u(t))u^{1'}(t) + \mathbf{r}_2(u(t))u^{2'}(t) \right\rangle = \\ g_{11}(t)(u^{1'}(t))^2 + 2g_{12}(t)u^{1'}(t)u^{2'}(t) + g_{22}(t)(u^{2'}(t))^2, \end{aligned}$$

ahol $g_{ij}(t)$ az $\mathbf{r}(u(t))$ ponthoz tartozó fent definiált $\mathcal{G}(u(t))$ mátrix megfelelő eleme.

1.2.1. Ívhossz

Legyen γ felületen futó görbe. Jelölje $l(\gamma)$ az ívhosszt. Ekkor a fenti jelölésekkel:

$$\begin{aligned} l(\gamma) &= \int_a^b |\gamma'(t)| dt = \int_a^b \sqrt{\langle \gamma'(t), \gamma'(t) \rangle} dt \\ &= \int_a^b \sqrt{g_{11}(t)(u^{1'}(t))^2 + 2g_{12}(t)u^{1'}(t)u^{2'}(t) + g_{22}(t)(u^{2'}(t))^2} dt \end{aligned}$$

A képletből azonnal látszik, hogy ha $G(t) = I$, $\forall t \in [a, b]$, akkor az adott görbe hossztartó módon parametrizálódik, illetve, ha $G(t) = \lambda I$, $\lambda \in \mathbb{R}$, akkor $\sqrt{\lambda}$ arányú nyújtás történik.

Ha feltesszük, hogy $u \in \mathcal{C}^1$, akkor könnyen látható, hogy a $\gamma = \mathbf{r} \circ u$ paraméterezés akkor és csak akkor hossztartó, ha

$$\begin{aligned} f_1(t) &\stackrel{jel}{=} \sqrt{g_{11}(t)(u^{1'}(t))^2 + 2g_{12}(t)u^{1'}(t)u^{2'}(t) + g_{22}(t)(u^{2'}(t))^2} \\ &= f_2(t) \stackrel{jel}{=} \sqrt{(u^{1'}(t))^2 + (u^{2'}(t))^2} \end{aligned}$$

$\forall t \in [a, b]$.

Ha ugyanis lenne egy olyan $t_1 \in [a, b]$, melyre ez nem teljesülne, például $f_1(t_1) > f_2(t_1)$ lenne, akkor annak egy elég kis U környezetére létezne olyan $\epsilon > 0$, melyre igaz, hogy $f_1(t) > f_2(t) + \epsilon$ $t \in U$ -ra. Ekkor viszont ezen az $U \subset [a, b]$ -n nem lehetne egyenlő a két integrál. Tehát a hossztartóság szükséges és elégséges feltétele, hogy

$$(g_{11}(t) - 1)(u^{1'}(t))^2 + 2g_{12}(t)u^{1'}(t)u^{2'}(t) + (g_{22}(t) - 1)(u^{2'}(t))^2 = 0 \quad \forall t \in [a, b] \quad (1.2)$$

teljesüljön.

Legyen most $\mathbf{r} : \Omega \mapsto \mathbb{R}^3$, $\mathbf{s} : \Omega \mapsto \mathbb{R}^3$ két paraméterezett felület $\mathcal{G}_r = \{g_{ij}\}_{i,j=1}^3$, illetve $\mathcal{G}_s = \{h_{ij}\}_{i,j=1}^3$ első alapforma mátrixokkal, M_r , illetve M_s értékészletekkel. Legyen $\gamma = \mathbf{r} \circ u$, $u : [a, b] \rightarrow \Omega$ az M_r , illetve $\hat{\gamma} = \mathbf{s} \circ u$ az M_s felületen futó görbe. Világos,

hogy annak a szükséges és elégséges feltétele, hogy tetszőleges $[a', b'] \subseteq [a, b]$ -re a $\gamma|_{[a', b]}$ és $\hat{\gamma}|_{[a', b]}$ hosszaik megegyezzenek:

$$\begin{aligned} f_1(t) &\stackrel{jel}{=} \sqrt{g_{11}(t)(u^1(t))^2 + 2g_{12}(t)u^1(t)u^2(t) + g_{22}(t)(u^2(t))^2} \\ &= f_2(t) \stackrel{jel}{=} \sqrt{(h_{11}(t)(u^1(t))^2 + 2h_{12}(t)u^1(t)u^2(t) + h_{22}(t)(u^2(t))^2)} \end{aligned}$$

$\forall t \in [a, b]$ -re azaz, hogy

$$(g_{11}(t) - h_{11}(t))(u^1(t))^2 + 2(g_{12}(t) - h_{12}(t))u^1(t)u^2(t) + (g_{22}(t) - h_{22}(t))(u^2(t))^2 = 0 \quad (1.3)$$

$\forall t \in [a, b]$ -re.

Ha ugyanis lenne egy olyan $t_1 \in [a, b]$, melyre ez nem teljesülne, például $f_1(t_1) > f_2(t_1)$ lenne, akkor annak egy elég kis U környezetére létezne olyan $\epsilon > 0$, melyre igaz, hogy $f_1(t) > f_2(t) + \epsilon$ $t \in U$ -ra. Ekkor viszont ezen az $U \subset [a, b]$ -n nem lehetne egyenlő a két integrál.

1.2.2. Szög

6. *Definíció.* Ha γ, ϕ két felületen futó, t_0 időpillanatban metsző, a t_0 pontban regulárian paraméterezett görbe, akkor az általuk bezárt α szögön a $\gamma'(t_0)$ és $\phi'(t_0)$ vektorok által bezárt α szöget értjük.

Ekkor

$$\cos \alpha = \frac{\langle \gamma'(t_0), \phi'(t_0) \rangle}{|\gamma'(t_0)| |\phi'(t_0)|}.$$

Azonnal látszik, hogy pontosan akkor szögtartó egy pontban a paraméterezés, ha $G = \lambda I$, mivel $\gamma = \mathbf{r} \circ u$, $\phi = \mathbf{r} \circ v$ -ből

$$\frac{\langle \gamma'(t_0), \phi'(t_0) \rangle}{|\gamma'(t_0)| |\phi'(t_0)|} = \frac{g_{11}u^1v^1 + 2g_{12}u^1v^2 + g_{22}u^2v^2}{\sqrt{g_{11}(u^1)^2 + 2g_{12}u^1u^2 + g_{22}(u^2)^2} \sqrt{g_{11}(v^1)^2 + 2g_{12}v^1v^2 + g_{22}(v^2)^2}},$$

ahonnan $G = \lambda I$ -ből.

$$\frac{\lambda u^1v^1 + \lambda u^2v^2}{\sqrt{\lambda(u^1)^2 + \lambda(u^2)^2} \sqrt{\lambda v^1{}^2 + \lambda v^2{}^2}} = \frac{u^1v^1 + u^2v^2}{\sqrt{(u^1)^2 + (u^2)^2} \sqrt{(v^1)^2 + (v^2)^2}}.$$

Illetve ellenkező esetben, ha g_{12} nem nulla akkor $\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2$, ha $g_{11} \neq g_{22}$, akkor $\mathbf{r}_1, \mathbf{r}_1 + \mathbf{r}_2$ triviális ellenpélda.

1. *Állítás.* Legyen $\mathbf{r} : \Omega \mapsto \mathbb{R}^3$, $\mathbf{s} : \Omega \mapsto \mathbb{R}^3$ két paraméterezett felület $\mathcal{G}_r = \{g_{ij}\}_{i,j=1}^3$, illetve $\mathcal{G}_s = \{h_{ij}\}_{i,j=1}^3$ első alapforma mátrixokkal. Legyenek $\gamma = \mathbf{r} \circ u$, $\phi = \mathbf{r} \circ v$ az első felületen futó, $\mathbf{r}(u_0)$ pontban metsző regulárisan paraméterezett görbék. Legyen továbbá $\hat{\gamma} = \mathbf{s} \circ u$, $\hat{\phi} = \mathbf{s} \circ v$ a γ és ϕ által az s felületen meghatározott görbék. Ekkor a $\hat{\gamma}$ és $\hat{\phi}$ által bezárt szög akkor, és csak akkor egyezik meg a γ és ϕ által bezárttal tetszőlegesen γ és ϕ esetén, ha $\mathcal{G}_r = \lambda \mathcal{G}_s$, valamilyen $\lambda : \Omega \mapsto \mathbb{R}$ -re.

Bizonyítás. Tegyük fel, hogy $\mathcal{G}_r = \lambda \mathcal{G}_s$, valamilyen $\lambda : \Omega \mapsto \mathbb{R}$ -re. Ekkor $\lambda_0 = \lambda(u_0)$ jelöléssel

$$\begin{aligned} \frac{\langle \gamma'(t_0), \phi'(t_0) \rangle}{|\gamma'(t_0)| |\phi'(t_0)|} &= \frac{g_{11}u^1v^1 + 2g_{12}u^1v^2 + g_{22}u^2v^2}{\sqrt{g_{11}(u^1)^2 + 2g_{12}u^1u^2 + g_{22}(u^2)^2} \sqrt{g_{11}(v^1)^2 + 2g_{12}v^1v^2 + g_{22}(v^2)^2}} \\ &= \frac{\lambda_0 (h_{11}u^1v^1 + 2h_{12}u^1v^2 + h_{22}u^2v^2)}{\lambda_0 \left(\sqrt{h_{11}(u^1)^2 + 2h_{12}u^1u^2 + h_{22}(u^2)^2} \sqrt{h_{11}(v^1)^2 + 2h_{12}v^1v^2 + h_{22}(v^2)^2} \right)} \\ &= \frac{\langle \hat{\gamma}'(t_0), \hat{\phi}'(t_0) \rangle}{|\hat{\gamma}'(t_0)| |\hat{\phi}'(t_0)|} \end{aligned}$$

Ellenkező esetben tekintsük az r_1, r_2 , illetve a nekik megfelelő s_1, s_2 bezárt szögei közötti összefüggést:

$$\frac{\langle r_1, r_2 \rangle}{\sqrt{\langle r_1, r_1 \rangle} \sqrt{\langle r_2, r_2 \rangle}} = \frac{g_{12}}{\sqrt{g_{11}} \sqrt{g_{22}}} = \frac{\lambda_1 h_{12}}{\sqrt{\lambda_2 h_{11}} \sqrt{\lambda_3 g_{22}}},$$

ami a $\lambda_1 = \sqrt{\lambda_2 \lambda_3}$ esettől eltekintve ellenpélda. Ha $\lambda_1 = \sqrt{\lambda_2 \lambda_3}$ r_1 , illetve $r_1 + r_2$ és $s_1, s_1 + s_2$ bezárt szögei különböznek. $\square$

1.2.3. Terület

Legyen $R \subseteq M$ kompakt lezárású nyílt, jelölje $A(R)$ R felszínét. Ekkor $D = \mathbf{r}^{-1}(R)$ jelöléssel:

$$A(R) = \int_D |\mathbf{r}_1(u, v) \times \mathbf{r}_2(u, v)| d(u, v)$$

Az integrandus négyzete, szemelőtt tartva a $\sin^2 \phi + \cos^2 \phi = 1$ összefüggést, melyből

$$\left(\frac{|\mathbf{r}_1 \times \mathbf{r}_2|}{|\mathbf{r}_1||\mathbf{r}_2|} \right)^2 + \left(\frac{\langle \mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2 \rangle}{|\mathbf{r}_1||\mathbf{r}_2|} \right)^2 = 1$$

a következővel egyenlő:

$$|\mathbf{r}_1 \times \mathbf{r}_2|^2 = |\mathbf{r}_1|^2 |\mathbf{r}_2|^2 - \langle \mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2 \rangle^2 = g_{11}g_{22} - g_{12}g_{21} = \det \mathcal{G}.$$

Ebből azonnal látszik, hogy a területtartás elégséges feltétele, hogy $\det \mathcal{G}(u, v) = 1$ $\forall (u, v) \in \Omega$ legyen. A szükségesség az $(u, v) \mapsto \det \mathcal{G}(u, v)$ függvény folytonosságából következik. Ha van egy olyan $p = (u_0, v_0)$ pont, melyre például $\det \mathcal{G}(u_0, v_0) > 1$, akkor annak van egy kis U_p környezete, ahol $\det G > 1 + \epsilon$ valamely elég kicsi $\epsilon > 0$ -ra. Tehát

$$\int_{U_p} \sqrt{\det \mathcal{G}(u, v)} d(u, v) > (1 + \epsilon) \cdot A(U_p) > A(U_p).$$

2. *Állítás.* Legyen $\mathbf{r} : \Omega \mapsto \mathbb{R}^3$, $\mathbf{s} : \Omega \mapsto \mathbb{R}^3$ két paraméterezett felület $\mathcal{G}_r = \{g_{ij}\}_{i,j=1}^3$, illetve $\mathcal{G}_s = \{h_{ij}\}_{i,j=1}^3$ első alapforma mátrixokkal, valamint M_r , illetve M_s értékkészletekkel. Ekkor

$$A(R) = A(\mathbf{s}(\mathbf{r}^{-1}(R))) \quad \forall R \subseteq M_r \text{ kompakt lezárasú nyílt}$$

$\Updownarrow$

$$\det \mathcal{G}_r(p) = \det \mathcal{G}_s(p) \quad \forall p \in \Omega$$

Bizonyítás. Tegyük fel, hogy $\det \mathcal{G}_r(p) = \det \mathcal{G}_s(p) \quad \forall p \in \Omega$. Legyen $R \in M_r$ tetszőleges kompakt lezárasú nyílt halmaz. $D \stackrel{jel}{=} \mathbf{r}^{-1}(R)$. Ekkor

$$A(R) = \int_D \sqrt{\det \mathcal{G}_r(u, v)} d(u, v) = \int_D \sqrt{\det \mathcal{G}_s(u, v)} d(u, v) = A(\mathbf{s}(D)).$$

Ha létezik $p_1 \in \Omega$, amelyre például $\det \mathcal{G}_r(p_1) > \det \mathcal{G}_s(p_1)$, akkor a $\det$ függvény folytonossága miatt létezik $\epsilon > 0$ és p_1 -nak kis U környezete, melyre

$\det \mathcal{G}_r(p) > \det \mathcal{G}_s(p) + \epsilon \forall p \in U$, melyből

$$A(U) = \int_{\mathbf{r}^{-1}(U)} \sqrt{\det \mathcal{G}_r(u, v)} d(u, v) > \int_{\mathbf{r}^{-1}(U)} \sqrt{\det \mathcal{G}_s(u, v)} d(u, v) = A(\mathbf{s}(\mathbf{r}^{-1}(U)))$$

□

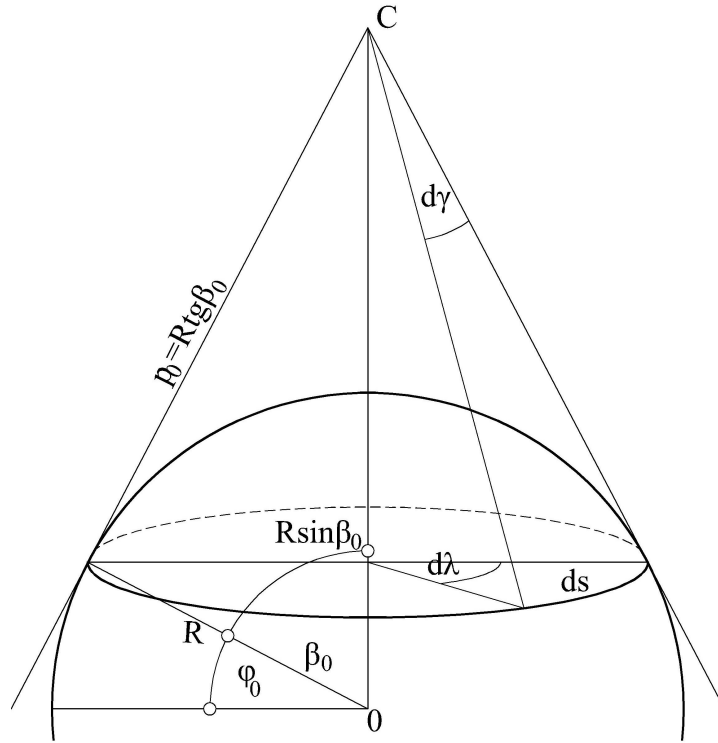
1.3. A gömb vetületei

- Ebben a részben az M alapfelületnek az R sugarú gömböt választjuk.
- **Vetületen** tehát egy legalább C^1 osztályú paraméterezést értünk valamely $\Omega \subset \mathbb{R}^2$ paramétertartománnyal.
- A gömb standard paraméterezése azon $\mathbf{r} : [-\pi, \pi] \times (-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}) \mapsto \mathbb{R}^3$ leképezést értjük, mely a (λ, φ) ponthoz az $(R \sin \lambda \cos \varphi, R \sin \lambda \sin \varphi, R \cos \lambda)$ pontot rendeli.
- Egy adott vetület **vetületi egyenletén** azon $f : [-\pi, \pi] \times (-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}) \mapsto \mathbb{R}^2$ függvényt értjük, mely egy adott $p \in M$ pont (φ, λ) standard koordinátáihoz az adott vetületbeli koordinátáit rendeli.
- **Északi póluson** a $\mathbf{r}(0, \frac{\pi}{2})$, **déli póluson** az $\mathbf{r}(0, -\frac{\pi}{2})$ pontot értjük.
- **Paralelkörök**, illetve **meridiánok** alatt a standard paraméterezés első, illetve második változó szerinti paramétervonalait értjük.
- Kezdőmeridiánon, illetve egyenlítőn a $[0, 2\pi] \ni t \mapsto \mathbf{r}(0, -\frac{\pi}{2} + \frac{t}{2})$, illetve a $[0, 2\pi] \ni t \mapsto \mathbf{r}(-\pi + t)$ görbékét értjük.

1.3.1. Kúpvetületek

Egy vetületet akkor nevezünk kúpvetületnek, ha a paramétertartomány egy körcikk és létezik egy P pont a gömbön, melyre

- a P -n átmenő főkörök képei egy O középpontú sugársorhoz tartoznak;

1.1. ÁBRA. Kúpvetületek.

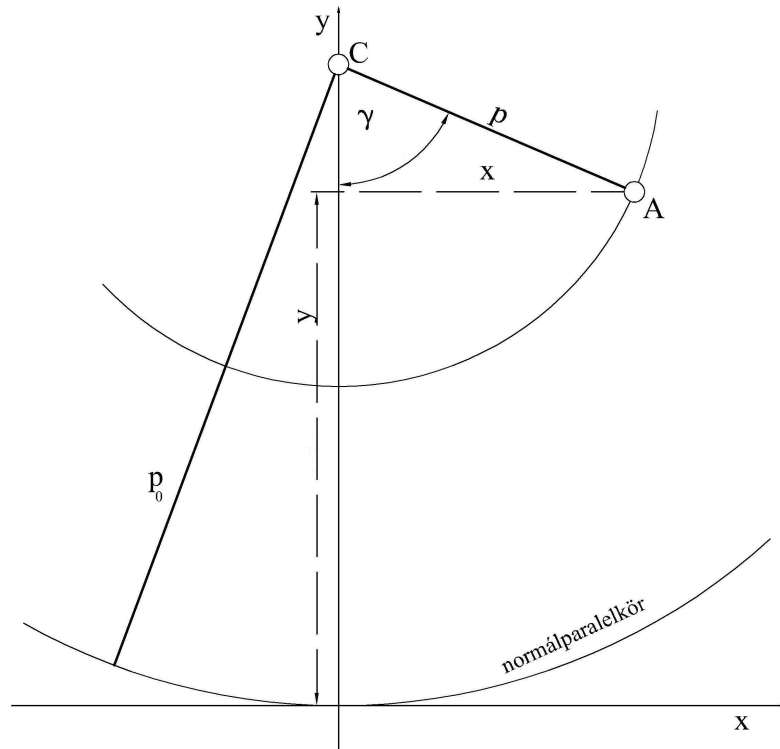
- az OP egyenesre merőleges síkok által kimetszett körök képei O középpontú koncentrikus körök ívei. Minden kör úgy képződik a neki megfelelő körívre, hogy azonos hosszú körívek képei is azonos hosszúak.

Az egyszerűség kedvéért most normális elhelyezésű kúpvetületekkel fogunk foglalkozni, amikor is ez a P pont az északi pólus. Ekkor persze a sugársort a meridiánképek alkotják, a koncentrikus köröket pedig a paralelkörök képei.

A p_0 sugarú Ω körcikket természetes módon paraméterezhetjük poláris koordinátákkal, úgy hogy egy $A \in \Omega$ pont (p, γ) koordinátái az egyik r_0 kezdősugárral bezárt szög, valamint a középponttól való távolság. Ekkor az 1.2. ábrán látható módon elhelyezett körcikk egy $A(p, \gamma)$ koordinátájú pontjának koordinátái az ábrán berajzolt derékszögű koordináta-rendszerben:

$$x = p \sin \gamma,$$

$$y = p_0 - p \cos \gamma.$$

1.2. ÁBRA. Körcikk poláris és Descartes-féle koordinátái közötti összefüggés.

Kúpvetületekhez tartozó paraméterezés, a szög-, illetve területtartóság feltétele

Legyen $A \in \Omega$ az (α, r) polár-koordinátájú pont. Jelölje $f : r \mapsto [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$ azt a leképezést, amely az r -hez azt a szöget rendeli, amelyhez tartozó páralelkkör képe az O körüli r sugarú körív. Tegyük fel, hogy α a kezdőmeridián képével bezárt szög. Ekkor az α szögű pontokhoz tartozó meridián, ha a körcikk szöge α_0 , $\frac{2\pi}{\alpha_0}\alpha =: c\alpha$, és R -et 1-nek választjuk,

$$\mathbf{p}(r, \alpha) \stackrel{\text{def}}{=} \mathbf{r}(c\alpha, f(r)) = (\sin c\alpha \cos f(r), \sin f(r), \cos c\alpha \cos f(r)).$$

Ebből tetszőleges normális elhelyezésű kúpvetülethez tartozó paraméterezés:

$$\mathbf{s}(x, y) = \begin{bmatrix} \sin c \arcsin \left(\frac{y}{\sqrt{y^2 + (x - p_0)^2}} \right) \cos f(\sqrt{y^2 + (x - p_0)^2}) \\ \sin f(\sqrt{y^2 + (x - p_0)^2}) \\ \cos c \arcsin \left(\frac{y}{\sqrt{y^2 + (x - p_0)^2}} \right) \cos f(\sqrt{y^2 + (x - p_0)^2}) \end{bmatrix}^T$$

Ebből

$$P(r, \alpha) \stackrel{\text{def}}{=} \begin{bmatrix} \mathbf{p}_1(r, \alpha) \\ \mathbf{p}_2(r, \alpha) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} -\sin c \alpha \sin f(r) f'(r) & \cos f(r) f'(r) & -\cos c \alpha \sin f(r) f'(r) \\ c \cos c \alpha \cos f(r) & 0 & -c \sin c \alpha \cos f(r) \end{bmatrix}$$

Ekkor a $\mathbf{p}$ paraméterezés $\hat{\mathcal{G}}$ első alapforma mátrixa az (r, α) pontban:

$$\hat{\mathcal{G}}(r, \alpha) = \begin{bmatrix} (f'(r))^2 & 0 \\ 0 & c^2 \cos^2 f(r) \end{bmatrix}$$

Legyen $\mathbf{q} : \mathbb{R}^+ \times [-\pi, \pi] \mapsto \mathbb{R}^3$ a sík poláris koordinátázása, azaz $\mathbf{q}(r, \alpha) = (r \sin \alpha, r \cos \alpha, 0)$.

Ekkor

$$\mathbf{q}_1(r, \alpha) = (\sin \alpha, \cos \alpha, 0),$$

$$\mathbf{q}_2(r, \alpha) = (r \cos \alpha, -r \sin \alpha, 0),$$

$$\langle \mathbf{q}_1, \mathbf{q}_1 \rangle = 1,$$

$$\langle \mathbf{q}_2, \mathbf{q}_2 \rangle = r^2,$$

$$\langle \mathbf{q}_1, \mathbf{q}_2 \rangle = 0,$$

ahonnan

$$\mathcal{G}_p(r, \alpha) = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & r^2 \end{bmatrix}. \quad (1.4)$$

Innen a 1. állítás alapján a vetület pontosan akkor szögtartó, ha

$$\hat{\mathcal{G}}(r, \alpha) = \begin{bmatrix} (f'(r))^2 & 0 \\ 0 & c^2 \cos^2 f(r) \end{bmatrix} = \lambda(r) \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & r^2 \end{bmatrix},$$

valamilyen $\lambda : \mathbf{R} \rightarrow \mathbb{R}$ függvényre, azaz

$$c^2 \cos^2 f(r) = (f'(r))^2 r^2,$$

vagyis ha kielégíti a következő differenciálegyenletet:

$$f'(r) = \pm c \frac{\cos f(r)}{r} \quad (1.5)$$

Mivel $\det \mathcal{G}_p(r, \alpha) = r$, a területtartóság feltétele a 2. állítás alapján, hogy f kielégítse a következő differenciál egyenletet:

$$c f'(r) \cos f(r) = r. \quad (1.6)$$

Példa szögtartó kúpvetületre

Szögtartó kúpvetület azon

$$x = p \sin[n(\lambda - \lambda_0)],$$

$$y = p_0 - p \cos[n(\lambda - \lambda_0)]$$

vetületi egyenletekkel megadott vetület, melyben

$$n = \frac{\lg(\cos \varphi_1 \sec \varphi_2)}{\lg \left[\tan\left(\frac{1}{4}\pi + \frac{1}{2}\varphi_2\right) \cot\left(\frac{1}{4}\pi + \frac{1}{2}\varphi_1\right) \right]},$$

$$p = F \tan^n\left(\frac{1}{4}\pi + \frac{1}{2}\varphi\right),$$

$$p_0 = F \tan^n\left(\frac{1}{4}\pi + \frac{1}{2}\varphi_0\right),$$

$$F = \frac{\cos \varphi_1 \tan^n\left(\frac{1}{4}\pi + \frac{1}{2}\varphi_1\right)}{n},$$

ahol φ, λ a standard koordináták, φ_1, φ_2 adott paralelkör, λ_0, φ_0 adott meridiánhoz, illetve paralelkörhöz tartozó szögértékek.

3. *Állítás.* Ez a vetület tényleg szögtartó.

Bizonyítás. A fenti jelölésekkel

$$c = \frac{1}{n},$$

$$f(r) = 2 \arctan \left(\sqrt[n]{\frac{r}{F}} \right) - \frac{\pi}{2},$$

$$f'(r) = \frac{2}{1 + \left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}}} \cdot \frac{1}{n} \left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}-1} \cdot \frac{1}{F} = \frac{2 \left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}}}{rn \left(1 + \left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}}\right)}.$$

Ahonnán a

$$\cos(t) = \frac{1 - \tan^2\left(\frac{1}{2}t\right)}{1 + \tan^2\left(\frac{1}{2}t\right)}$$

képletből:

$$c \frac{\cos f(r)}{r} = \frac{1}{nr} \frac{1 - \tan^2\left(\frac{1}{2}f(r)\right)}{1 + \tan^2\left(\frac{1}{2}f(r)\right)} = \frac{1 - \tan^2\left(\arctan\left(\sqrt[n]{\frac{r}{F}}\right) + \frac{\pi}{4}\right)}{nr \left(1 + \tan^2\left(\arctan\left(\sqrt[n]{\frac{r}{F}}\right) + \frac{\pi}{4}\right)\right)},$$

továbbá

$$\begin{aligned} \tan^2\left(\arctan\left(\sqrt[n]{\frac{r}{F}}\right) + \frac{\pi}{4}\right) &= \left(\frac{\tan\left(\arctan\left(\sqrt[n]{\frac{r}{F}}\right)\right) + \tan\frac{\pi}{4}}{1 - \tan\left(\arctan\left(\sqrt[n]{\frac{r}{F}}\right)\right)\tan\frac{\pi}{4}}\right)^2 \\ &= \left(\frac{\sqrt[n]{\frac{r}{F}} + 1}{1 - \sqrt[n]{\frac{r}{F}}}\right)^2 = \frac{\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} + 2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}} + 1}{\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} - 2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}} + 1} \end{aligned}$$

tovább alakítva

$$\frac{1 - \frac{\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} + 2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}} + 1}{\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} - 2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}} + 1}}{nr \left(1 + \frac{\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} + 2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}} + 1}{\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} - 2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}} + 1}\right)} = \frac{-4\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}}}{nr \left(2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} + 2\right)} = \frac{-2\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{1}{n}}}{nr \left(\left(\frac{r}{F}\right)^{\frac{2}{n}} + 1\right)} = -f'(r).$$

□

1.3.2. Azimutális vetületek

Egy vetületet akkor nevezünk azimutálisnak, ha létezik egy $p \in M$ pont, amelyre:

- a p -n átmenő főkörök vetített képei sugársort alkotnak, melynek tartópontja a pont p' képe.

- ezen főkörök bezárt szögei megegyeznek a képek által bezárt szögekkel
- a p -hez tartozó átmérőre merőleges síkok által a gömbből kimetszett körök képei koncentrikus körök p' középponttal.

Ezen p pontot nevezzük a vetületi kezdőpontnak.

Perspektív síkvetületek

Perspektív síkvetületnek azon azimutális vetületeket nevezzük, amikor egy adott p ponton áthaladó átmérőn adott Q pontból egy adott, az átmérőre merőleges s síkra vetítjük a gömb pontjait. Ezt a p pontot nevezzük **vetületi kezdőpontnak**, a Q pontot **vetítési középpontnak**, az s síkot **képfelületnek** nevezzük. Ha a vetületi kezdőpont az egyik pólus, akkor normális, ha az egyenlítő síkjában fekszik, akkor transzverzális vetületről beszélünk. Ha pedig egyéb helyzetben van akkor ferdetengelyű vetületnek hívjuk.

Vezessük le a perspektív síkvetületekhez tartozó vetületi egyenleteket. Az egyszerűség kedvéért feltesszük, hogy a K középpont a kezdőmeridiánon fekszik.

Legyen a K (φ_0, λ_0) standard koordinátájú pont a vetületi kezdőpont, Q a vetítési középpont D távolságra a gömb középpontjától. Az s sík f előjeles távolságra helyezkedjen K -tól, ahol a pozitív irány a Q irányával ellentétes. Rajta vegyük fel a pozitív irányítású derékszögű koordinátarendszert úgy, hogy K képe legyen az origó, az x tengely legyen a KP főkör képe, ahol P az északi pólust jelöli. Legyen A egy tetszőleges (λ, φ) koordinátájú vetíteni kívánt pont. Ekkor a PKA gömbháromszög oldalai:

$$PK = \frac{\pi}{2} - \varphi_0 =: \beta_0, \quad PA = \frac{\pi}{2} - \varphi =: \beta, \quad KA =: \beta'.$$

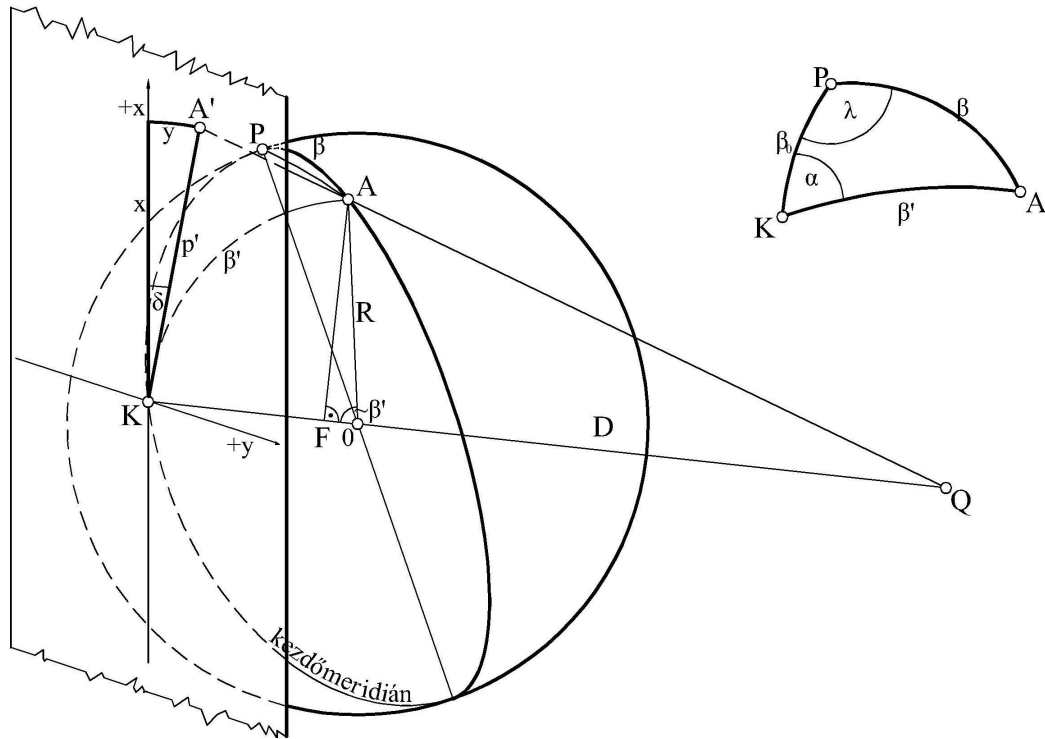
Legyen F az a pont, amit úgy kapunk, hogy A -ból merőlegest bocsátunk a QK egyenesre.

Ekkor:

$$\frac{KA'}{FA} = \frac{QK}{QF},$$

tehát

$$KA' = \frac{FA \cdot QK}{QF},$$

1.3. ÁBRA. Perspektív vetítés gömbről síkra.

$$FA = R \sin \beta', \quad QF = D + R \cos \beta', \quad QK = D + R + f,$$

amiből

$$p' := AK' = (D + R + f) \frac{R \sin \beta'}{D + R \cos \beta'}.$$

A PKA gömbháromszögre a gömbi koszinusz-, illetve szinusztételből

$$\sin \alpha \sin \beta' = \sin \lambda \sin \beta,$$

$$\cos \beta' = \cos \beta_0 \cos \beta + \sin \beta_0 \sin \beta \cos \lambda,$$

valamint érvényes rá a következő összefüggés:

$$\cos \alpha \sin \beta' = \sin \beta_0 \cos \beta - \cos \beta_0 \sin \beta \cos \lambda,$$

Bizonyítás. A koszinusztétel alapján

$$\cos \lambda = \frac{\cos \beta' - \cos \beta \cos \beta_0}{\sin \beta \beta_0}, \quad \cos \alpha = \frac{\cos \beta - \cos \beta' \cos \beta_0}{\sin \beta' \beta_0}$$

. Ezeket a képletbe helyettesítve:

$$\frac{\cos \beta - \cos \beta' \cos \beta_0}{\beta_0} = \sin \beta_0 \sin \beta - \frac{\cos \beta_0 (\cos \beta' - \cos \beta \cos \beta_0)}{\sin \beta_0}$$

$\Updownarrow$

$$\cos \beta - \cos \beta' \cos \beta_0 = \sin^2 \beta_0 \cos \beta - \cos \beta_0 \cos \beta' + \cos^2 \beta_0 \cos \beta$$

$\Updownarrow$

$$\cos \beta - \cos \beta' \cos \beta_0 = \cos \beta - \cos \beta' \cos \beta_0.$$

□

Ezeket helyettesítjük a képletbe, valamint vegyük figyelembe, hogy azimutális vetület lévén KA' x -tengellyel bezárt szöge α . Ekkor tehát a perspektív vetületek általános képlete:

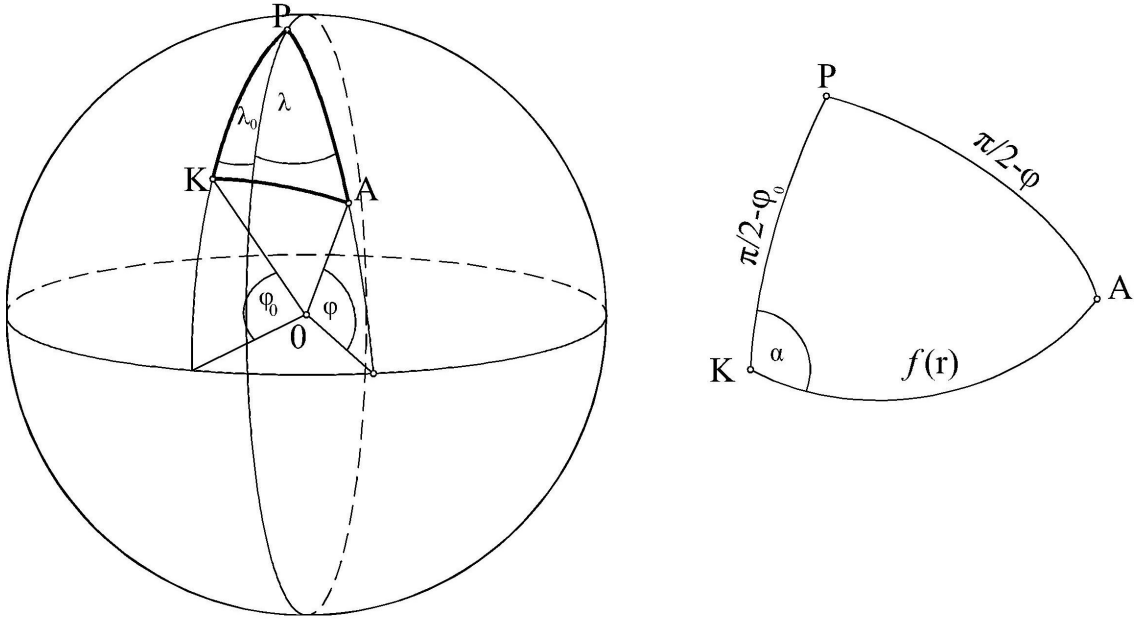
$$x = p' \cos \alpha = (D + R + f) \frac{R(\sin \beta_0 \cos \beta - \cos \beta_0 \sin \beta \cos \lambda)}{D + R(\cos \beta_0 \cos \beta + \sin \beta_0 \sin \beta \cos \lambda)}$$

$$y = p' \sin \alpha = (D + R + f) \frac{R \sin \beta \sin \lambda}{D + R(\cos \beta_0 \cos \beta + \sin \beta_0 \sin \beta \cos \lambda)}$$

Tehát a vetületi egyenletek:

$$\begin{aligned} x &= (D + R + f) \frac{R(\cos \varphi_0 \sin \varphi - \sin \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda)}{D + R(\sin \varphi_0 \sin \varphi + \cos \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda)} \\ y &= (D + R + f) \frac{R \cos \varphi \sin \lambda}{D + R(\sin \varphi_0 \sin \varphi + \cos \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda)} \end{aligned} \quad (1.7)$$

Ezen képletekből tehát $\varphi_0 = \frac{\pi}{2}$ helyettesítéssel a normális, $\varphi_0 = 0$ helyettesítéssel a transzverzális, $f = 0$ helyettesítéssel pedig az érintően elhelyezett síkra vonatkozó perspektív síkvetület egyenleteit kapjuk.

1.4. ÁBRA. Azimutális vetületek vetületi egyenletei.

Azimutális vetületek általános vetületi egyenletei

Legyen $K (\lambda_0, \varphi_0)$ standard koordinátájú pont a vetítési kezdőpont. A tetszőleges (λ, φ) koordinátájú pont. Jelölje P az északi pólust. Ekkor az AKP gömbháromszögre a gömbi koszinusz-, illetve szinusztételt alkalmazva:

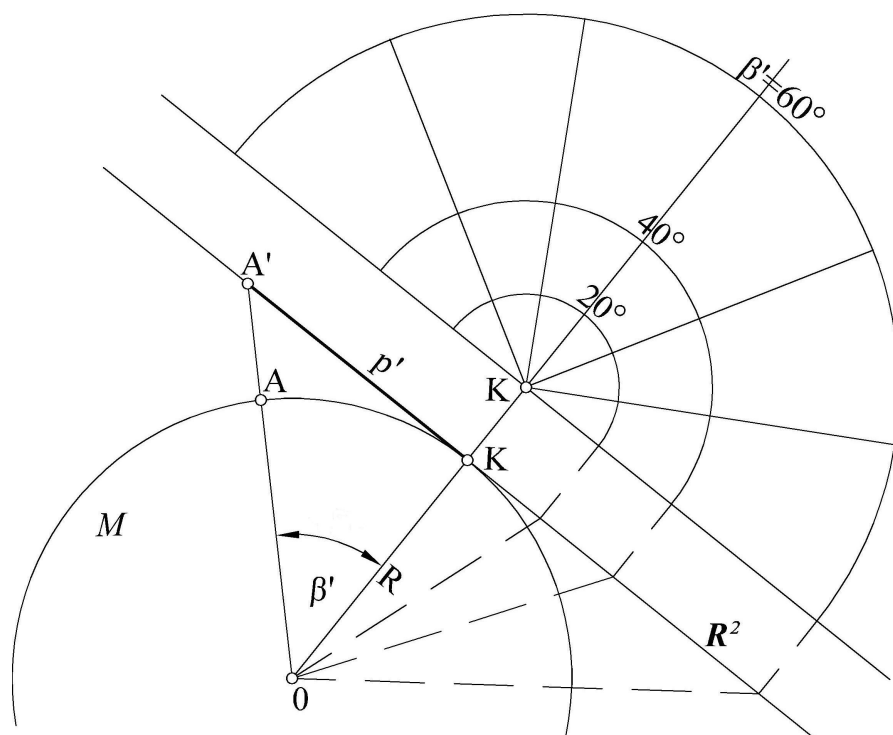
$$\begin{aligned} \cos AK &= \sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda, \\ \sin \alpha &= \frac{\cos \varphi \sqrt{1 - (\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda)^2}}{\sin \lambda}. \end{aligned}$$

ahonnan a síkbeli vetület polárkoordinátáit megkaphatjuk:

$$\begin{aligned} r &= f^{-1}(\arccos(\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda)) \\ \alpha &= \arcsin \left(\frac{\cos \varphi \sqrt{1 - (\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda)^2}}{\sin \lambda} \right) \end{aligned} \quad (1.8)$$

Néhány nevezetes perspektív síkvetület

A **gnomikus vetület** szerkesztését Thalesnek tulajdonítjuk. A vetület síkja érint a p pontban, a vetítési középpontja a gömb középpontja, azaz $D = 0$, tehát az benne van minden főkör síkjában, tehát minden főkör képe egyenes, ami azt jelenti, hogy a vetületen két pontot összekötve a két pontot összekötő főkört kapjuk, ezért jelentősége van a tengerészetben és a hosszútávú repülésben. A gnomikus vetület vetületi egyenletei

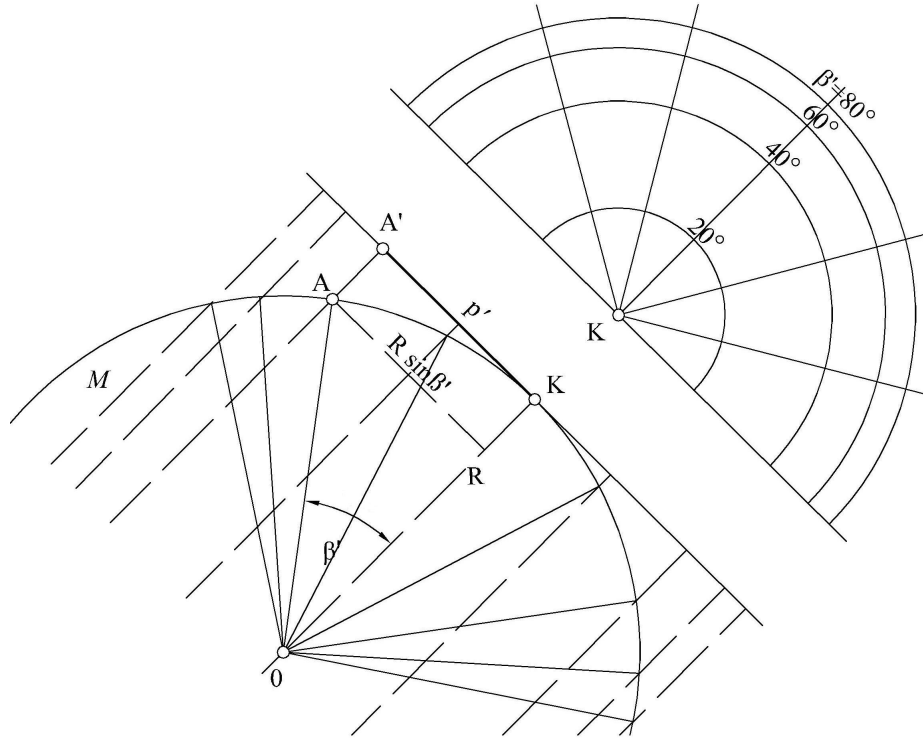
1.5. ÁBRA. A gnomikus vetület.

a (1.7) egyenletbe $D = 0$, $f = 0$ helyettesítéssel:

$$x = R \frac{\cos \varphi_0 \sin \varphi - \sin \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda}{\sin \varphi_0 \sin \varphi + \cos \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda},$$

$$y = R \frac{\cos \varphi \sin \lambda}{\sin \varphi_0 \sin \varphi + \cos \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda}.$$

Az **ortografikus vetület** esetén a Q vetítési középpont a végtelenben van, vagyis tulajdonképpen merőleges vetítés történik. Az ortografikus vetület egyenletetei a (1.8)

1.6. ÁBRA. Az ortografikus vetület.

egyenletbe $f^{-1} = \cos$ függvényt helyettesítve:

$$r = \sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda,$$

$$\alpha = \arcsin \left(\frac{\cos \varphi \sqrt{1 - (\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda)^2}}{\sin \lambda} \right).$$

Azimutális vetületekhez tartozó paraméterezés, a szögtartóság, terület-tartóság feltétele

Legyen K a (λ_0, φ_0) standard koordinátájú pont a vetületi kezdőpont. Azimutális vetületnél tetszőleges $p(r, \alpha)$ poláris koordinátájú pont ösképet úgy kapjuk meg, hogy azon főkörön, mely merőleges K meridiánjára és átmegy K -n felmérünk egy bizonyos távolságot, mely csak r -től függ. Tehát a paraméterezést előállíthatjuk a következő

alakban ($f(r)$ jelzi ezen távolsághoz tartozó szög nagyságát):

$$\begin{bmatrix} \cos \lambda_0 & 0 & \sin \lambda_0 \\ 0 & 1 & 0 \\ -\sin \lambda_0 & 0 & \cos \lambda_0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos \varphi_0 & \sin \varphi_0 \\ 0 & -\sin \varphi_0 & \cos \varphi_0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \cos \alpha & \sin \alpha & 0 \\ -\sin \alpha & \cos \alpha & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos f(r) & -\sin f(r) \\ 0 & \sin f(r) & \cos f(r) \end{bmatrix} \\ \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos f(r) & -\sin f(r) \\ 0 & \sin f(r) & \cos f(r) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos \varphi_0 & -\sin \varphi_0 \\ 0 & \sin \varphi_0 & \cos \varphi_0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \cos \lambda_0 & 0 & -\sin \lambda_0 \\ 0 & 1 & 0 \\ \sin \lambda_0 & 0 & \cos \lambda_0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \sin \lambda_0 \cos \lambda_0 \\ \sin \varphi_0 \\ \cos \lambda_0 \cos \varphi_0 \end{bmatrix}$$

ami tovább egyenlő:

$$\begin{bmatrix} \cos \lambda_0 & 0 & \sin \lambda_0 \\ 0 & 1 & 0 \\ -\sin \lambda_0 & 0 & \cos \lambda_0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \cos \varphi_0 & \sin \varphi_0 \\ 0 & -\sin \varphi_0 & \cos \varphi_0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \cos \alpha & \sin \alpha & 0 \\ -\sin \alpha & \cos \alpha & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{bmatrix}$$

Végeredményben tetszőleges azimutális vetülethez tartozó p paraméterezés, ha a síkon poláris koordináta-rendszert veszünk fel:

$$\mathbf{p}(r, \alpha) =$$

$$\begin{bmatrix} \cos \lambda_0 \sin f(r) \sin \alpha + \cos f(r) \cos \varphi_0 \sin \lambda_0 - \sin \varphi_0 \sin f(r) \cos \alpha \sin \lambda_0 \\ \sin f(r) \cos \alpha \cos \varphi_0 + \sin \varphi_0 \cos f(r) \\ -\sin \lambda_0 \sin f(r) \sin \alpha + \cos \lambda_0 \cos f(r) \cos \varphi_0 - \sin \varphi_0 \sin f(r) \cos \alpha \cos \lambda_0 \end{bmatrix}^T$$

Ahonnán a sík Descartes-féle koordinátáival, $r = \sqrt{x^2 + y^2}$, $\alpha = \arccos \frac{y}{\sqrt{x^2 + y^2}}$.

$$\mathbf{s}(x, y) =$$

$$\begin{bmatrix} \cos \lambda_0 \sin f(\sqrt{x^2 + y^2}) \sin \alpha + \cos f(\sqrt{x^2 + y^2}) \cos \varphi_0 \sin \lambda_0 - \sin \varphi_0 \sin f(\sqrt{x^2 + y^2}) \cos \alpha \sin \lambda_0 \\ \sin f(\sqrt{x^2 + y^2}) \cos \alpha \cos \varphi_0 + \sin \varphi_0 \cos f(\sqrt{x^2 + y^2}) \\ -\sin \lambda_0 \sin f(\sqrt{x^2 + y^2}) \sin \alpha + \cos \lambda_0 \cos f(\sqrt{x^2 + y^2}) \cos \varphi_0 - \sin \varphi_0 \sin f(\sqrt{x^2 + y^2}) \cos \alpha \cos \lambda_0 \end{bmatrix}^T$$

A szögtartótság, illetve területtartótság feltételének bizonyításához tegyük fel, hogy K a $(0, 0, 1)$ koordinátájú pont. Tehát $\lambda_0 = 0$ és $\varphi_0 = 0$. Ekkor:

$$\mathbf{p}(r, \alpha) = (-\sin f(r) \cos \alpha, \cos f(r), -\sin f(r) \sin \alpha),$$

a deriváltak:

$$P(r, \alpha) \stackrel{\text{def}}{=} \begin{bmatrix} \mathbf{p}_1(r, \alpha) \\ \mathbf{p}_2(r, \alpha) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -\cos f(r) f'(r) \cos \alpha & -\sin f(r) f'(r) & -\cos f(r) f'(r) \sin \alpha \\ \sin f(r) \sin \alpha & 0 & -\sin f(r) \cos \alpha \end{bmatrix}.$$

Ekkor a $\mathbf{p}$ paraméterezés $\hat{\mathcal{G}}$ első alapforma mátrixa az (r, α) pontban:

$$\hat{\mathcal{G}}(r, \alpha) = \begin{bmatrix} (f'(r))^2 & 0 \\ 0 & \sin^2 f(r) \end{bmatrix}.$$

(1.4) alapján a szögtartóság pontosan akkor teljesül, ha

$$\hat{\mathcal{G}}(r, \alpha) = \begin{bmatrix} (f'(r))^2 & 0 \\ 0 & \sin^2 f(r) \end{bmatrix} = \lambda(r) \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ 0 & r^2 \end{bmatrix},$$

valamilyen $\lambda : \mathbf{R} \rightarrow \mathbb{R}$ függvényre, ahonnan

$$\sin^2 f(r) = (f'(r))^2 r^2,$$

tehát a szögtartóság szükséges és elégséges feltétele, hogy f kielégítse a következő differenciálegyenletet:

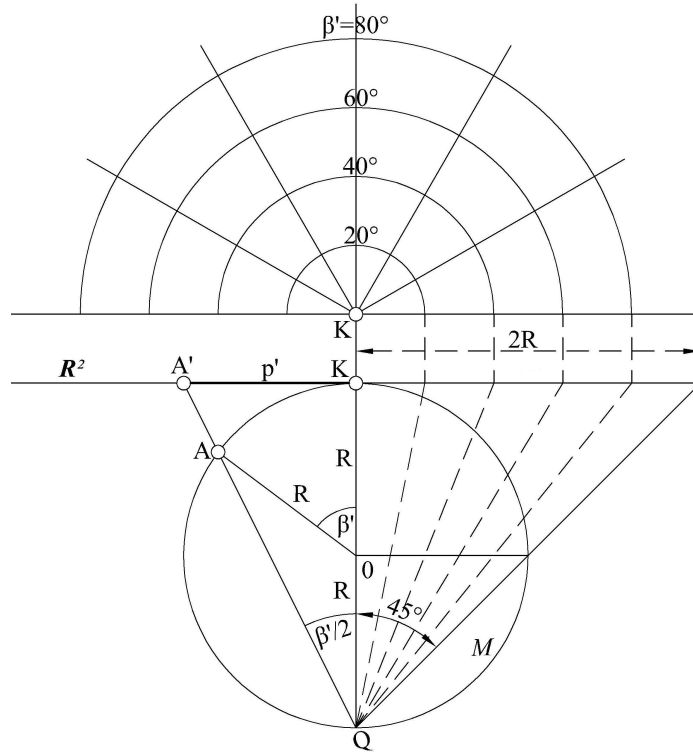
$$f'(r) = \pm \frac{\sin f(r)}{r}. \quad (1.9)$$

A területtartóság feltétele, hogy f kielégítse a következő differenciálegyenletet:

$$f'(r) \sin f(r) = r. \quad (1.10)$$

A sztereografikus vetület

Sztereografikus vetületről abban az esetben beszélünk, ha a perspektív vetület képtere a p pontban érinti a síkot, a vetítési középpont pedig az ellentétes oldalon a gömbön helyezkedik el.

1.7. ÁBRA. A sztereografikus projekció.

Ekkor a vetületi egyenletek, mivel $D = R$, $f = 0$:

$$x = 2R \frac{\cos \varphi_0 \sin \varphi - \sin \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda}{1 + \sin \varphi_0 \sin \varphi + \cos \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda},$$

$$y = 2R \frac{\cos \varphi \sin \lambda}{1 + \sin \varphi_0 \sin \varphi + \cos \varphi_0 \cos \varphi \cos \lambda},$$

a fenti jelölésekkel.

4. *Állítás.* A sztereografikus projekció szögtartó.

Bizonyítás. A korábbi jelöléseket használva

$$f(r) = 2 \arctan \left(\frac{r}{2} \right),$$

$$f'(r) = \frac{1}{1 + \frac{r^2}{4}},$$

ahonnan a

$$\sin(t) = \frac{2 \tan(\frac{1}{2}t)}{1 + \tan^2(\frac{1}{2}t)}$$

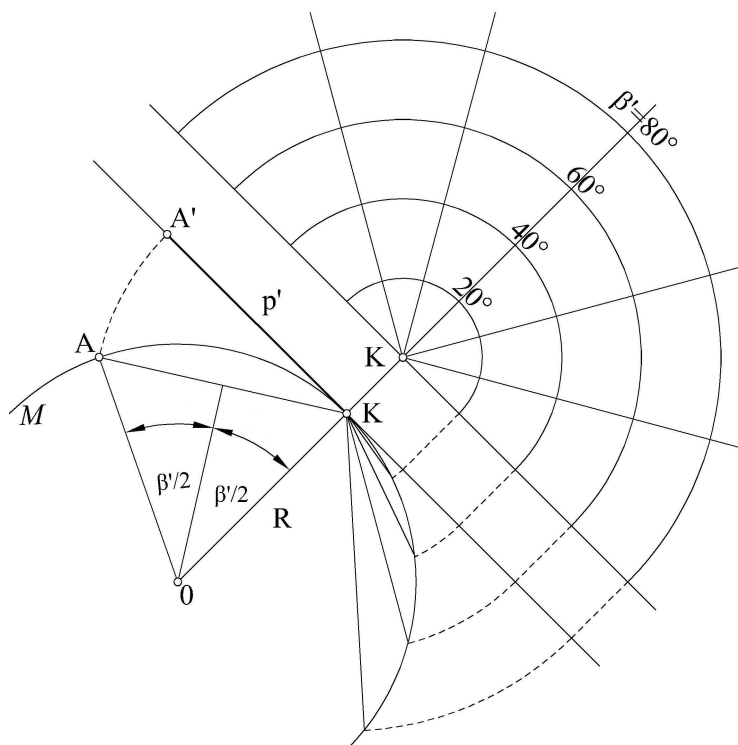
képletből

$$\frac{\sin f(r)}{r} = \frac{2 \tan(\frac{1}{2}f(r))}{r (1 + \tan^2(\frac{1}{2}f(r)))} = \frac{r}{r (1 + \frac{r^2}{4})} = \frac{1}{1 + \frac{r^2}{4}} = f'(r).$$

□

Néhány nem perspektív azimutális vetület

Területtartó azimutális vetületet a következő módon szerkezhethetünk. A vetítendő pontot a kezdőponttal összekötő húr hosszát felmérjük a megfelelő főkör képére K képből. Ekkor a vetületi egyenletek a (1.8) egyenlet alapján $f^{-1}(x) = 2 \sin \frac{x}{2}$ -ből:

1.8. ÁBRA. Területtartó azimutális vetület.

$$r = 2 \sin \frac{(\arccos(\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda))}{2},$$

$$\alpha = \arcsin \left(\frac{\cos \varphi \sqrt{1 - (\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda)^2}}{\sin \lambda} \right).$$

5. *Állítás.* Ez a vetület valóban területtartó.

Bizonyítás. Esetünkben

$$f(r) = 2 \arcsin \left(\frac{r}{2} \right),$$

$$f'(r) = \frac{1}{\sqrt{1 - \left(\frac{r}{2}\right)^2}},$$

ahonnan

$$\begin{aligned} f'(r) \sin f(r) &= \frac{1}{\sqrt{1 - \left(\frac{r}{2}\right)^2}} \sin \left(2 \arcsin \left(\frac{r}{2} \right) \right) \\ &= \frac{1}{\sqrt{1 - \left(\frac{r}{2}\right)^2}} 2 \left(\frac{r}{2} \right) \sqrt{1 - \left(\frac{r}{2}\right)^2} = r. \end{aligned}$$

□

Meridiánokon hossztartó azimutális vetületet úgy szerkeztethetünk, hogy a vetítendő A pont képét úgy kapjuk, hogy ha a kezdőponttal összekötő főkör képére K képétől $R\beta$ távolságot mérünk fel, ahol R a gömb sugara, O a gömb középpontja β az OA , OK egyenesek által bezárt szög.

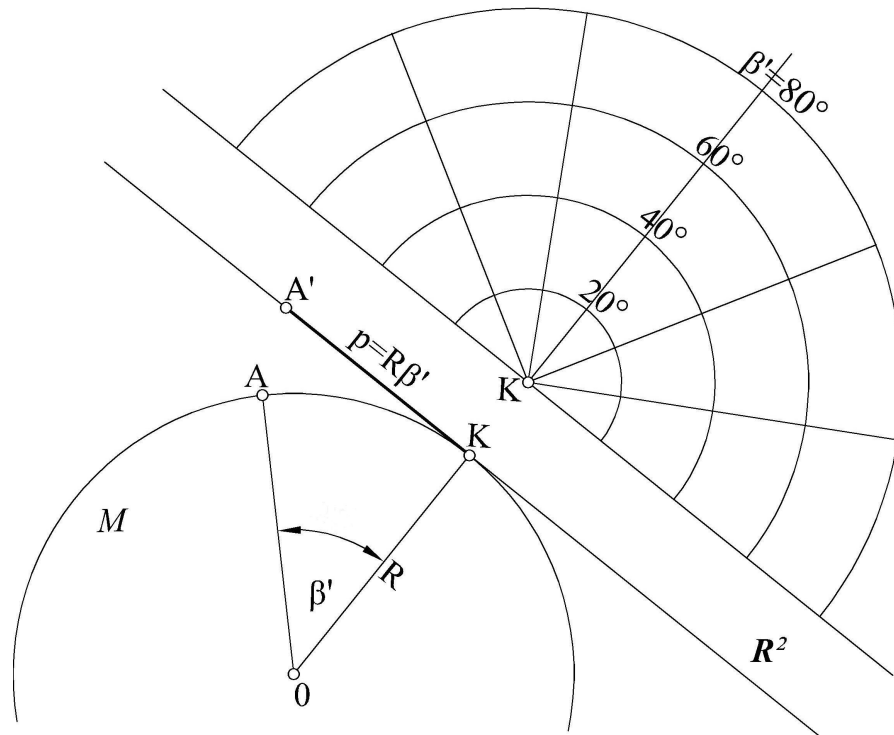
Ekkor a vetületi egyenletek a (1.8) egyenlet alapján $f^{-1}(x) = Rx$ -ből:

$$r = R \arccos(\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda)$$

$$\alpha = \arcsin \left(\frac{\cos \varphi \sqrt{1 - (\sin \varphi \sin \varphi_0 + \cos \varphi \cos \varphi_0 \cos \lambda)^2}}{\sin \lambda} \right)$$

1.3.3. Hengervetületek

Egy vetületet akkor nevezünk hengervetületnek, ha az Ω paramétertartomány téglalap és létezik egy $P \in M$ pont, melyre

1.9. ÁBRA. Meridiánokon hossztartó azimutális vetület.

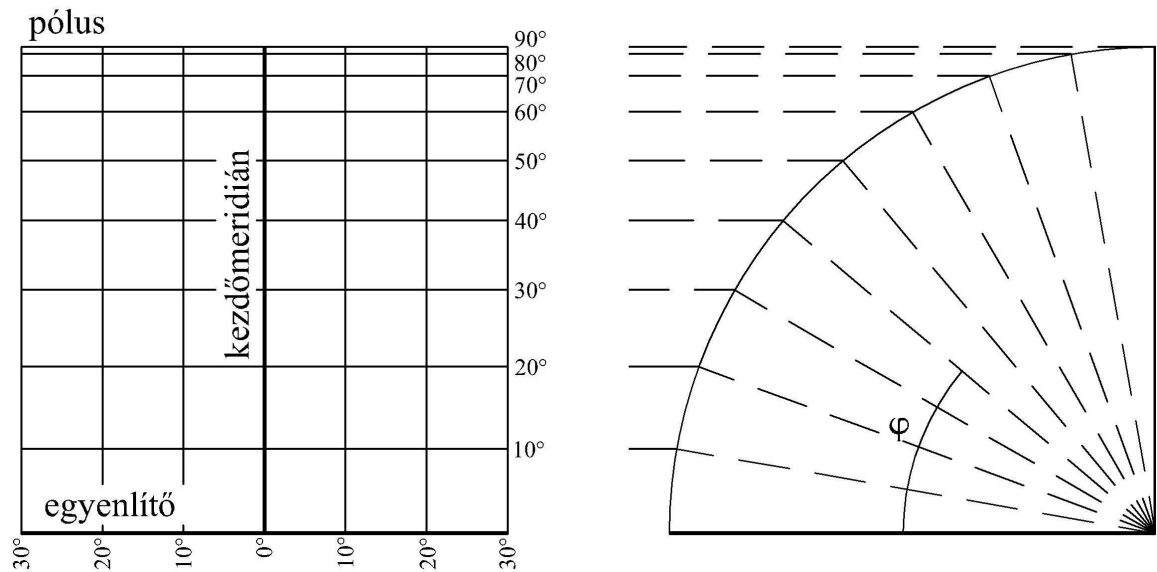
- P -n átmenő főkörök képei párhuzamos egyenesek;
- OP egyenesre merőleges síkok által kimetszett körök képei párhuzamos egyenesek és merőlegesek az előzőkre.

Ezen P pontot nevezzük a vetületi kezdőpontnak.

Lambert-féle területtartó hengervetület

Területtartó hengervetületet oly módon gyárthatunk, hogy a hengert úgy helyezzük a gömbhöz, hogy az alkotói a föld tengelyével párhuzamosak legyenek, majd a gömb pontjainak képét a pontból a föld tengelyére állított merőleges és a henger metszéspontja adja a 1.10. ábra szerint. Ekkor ha a sík koordináta-rendszerét úgy vesszük fel, hogy az x tengely az egyenítő, az y tengely a kezdő meridián képei legyenek, a hengert a $\mathbf{r}(-\pi, t)$ $t \in (-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2})$ görbe képénél vágjuk fel, a skálázás egysége a gömb R sugara, akkor a vetületi egyenletek:

$$x = \lambda \cos \varphi_0,$$

1.10. ÁBRA. A területtartó hengervetület.

$$y = \frac{\sin \varphi}{\cos \varphi_0},$$

ahol $\varphi_0 \in (\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2})$ adott.

6. *Állítás.* A Lambert-féle hengervetület területtartó és a φ_0 koordinátájú paralelkörön hosszaránytartó.

Bizonyítás. Először a területtartóságot bizonyítjuk. A vetületi egyenletekből:

$$\lambda = \frac{x}{\cos \varphi_0},$$

$$\varphi = \arcsin(y \cos \varphi_0).$$

Tehát a vetülethez tartozó paraméterezés:

$$\mathbf{s}(x, y) = \left(\sin \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos \arcsin(y \cos \varphi_0), y \cos \varphi_0, \cos \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos \arcsin(y \cos \varphi_0) \right)$$

Ekkor:

$$\mathbf{s}_1(x, y) = \left(\frac{\cos \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos \arcsin(y \cos \varphi_0)}{\cos \varphi_0}, 0, -\frac{\sin \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos \arcsin(y \cos \varphi_0)}{\cos \varphi_0} \right),$$

$$\mathbf{s}_2(x, y) = \left(-\frac{\sin \frac{x}{\cos \varphi_0} y \cos^2 \varphi_0}{\sqrt{1 - (y \cos \varphi_0)^2}}, \cos \varphi_0, -\frac{\cos \frac{x}{\cos \varphi_0} y \cos^2 \varphi_0}{\sqrt{1 - (y \cos \varphi_0)^2}} \right),$$

$$\langle \mathbf{s}_1, \mathbf{s}_1 \rangle = \frac{\cos^2 \arcsin(y \cos \varphi_0)}{\cos^2 \varphi_0},$$

$$\langle \mathbf{s}_2, \mathbf{s}_2 \rangle = \frac{\cos^2 \varphi_0}{1 - (y \cos \varphi_0)^2},$$

$$\langle \mathbf{s}_1, \mathbf{s}_2 \rangle = 0.$$

Tehát:

$$\mathcal{G}(x, y) = \begin{bmatrix} \frac{\cos^2 \arcsin(y \cos \varphi_0)}{\cos^2 \varphi_0} & 0 \\ 0 & \frac{\cos^2 \varphi_0}{1 - (y \cos \varphi_0)^2} \end{bmatrix},$$

$$\det \mathcal{G}(x, y) = \frac{\cos^2 \arcsin(y \cos \varphi_0)}{1 - (y \cos \varphi_0)^2} = \frac{1 - (y \cos \varphi_0)^2}{1 - (y \cos \varphi_0)^2} = 1.$$

A hossztartóság bizonyításához $\gamma := \mathbf{r} \circ u$, ahol $u(t) = (0, \varphi_0) + t\mathbf{e}_1$ $t \in [-\pi, \pi]$. Ekkor $u'(t) = (0, 1)$ -ből a hossztartóság feltétele az 1.2 képlet szerint, hogy $g_{11}(u(t)) = \lambda$ $\lambda \in \mathbb{R}$ $\forall t \in [-\pi, \pi]$ -re.

$$g_{11}(t, \varphi_0) = \frac{1 - \varphi_0^2 \cos^2 \varphi_0}{\cos^2 \varphi_0} =$$

□

Hengervetület hossztartó meridiánokkal

Ha azt akarjuk, hogy a meridiánok hossztartóak legyenek azonnal adódnak is a vetületi egyenletek. Ha úgy állítjuk fel a koordináta-rendszert a hengeren, mint az előző részben akkor a fenti jelölésekkel:

$$x = \lambda \cos \varphi_0,$$

$$y = \varphi.$$

7. *Állítás.* Ez a vetület hossztartó a meridiánokon és a φ_0 paralelkörön.

Bizonyítás. A vetülethez tartozó paraméterezés:

$$\mathbf{r}(x, y) = \left(\sin \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos y, \sin y, \cos \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos y \right),$$

$$\mathbf{r}_1(x, y) = \left(\frac{\cos \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos y}{\cos \varphi_0}, 0, -\frac{\sin \frac{x}{\cos \varphi_0} \cos y}{\cos \varphi_0} \right),$$

$$\mathbf{r}_2(x, y) = \left(-\sin \frac{x}{\cos \varphi_0} \sin y, \cos y, -\cos \frac{x}{\cos \varphi_0} \sin y \right),$$

$$\langle \mathbf{r}_1, \mathbf{r}_1 \rangle = \frac{\cos^2 y}{\cos^2 \varphi_0},$$

$$\langle \mathbf{r}_2, \mathbf{r}_2 \rangle = 1,$$

$$\langle \mathbf{r}_1, \mathbf{r}_2 \rangle = 0.$$

Tehát:

$$\mathcal{G}(x, y) = \begin{bmatrix} \frac{\cos^2 y}{\cos^2 \varphi_0} & 0 \\ 0 & 1 \end{bmatrix},$$

ahonnan $y = \varphi_0$ helyettesítéssel láthatjuk, hogy φ_0 paralelkörön hossztartó a paraméterezés. A meridiánokat természetesen paraméterezhetjük az $u : t \mapsto r(u_0 + te_2)$ leképezéssel. Ekkor $u^{1'}(t) = 0$, $u^{2'}(t) = 1$, ahonnan a (1.2) egyenletbe behelyettesítve:

$$\left(\frac{\cos^2 y}{\cos^2 \varphi_0} - 1 \right) \cdot 0 + 0 \cdot 1 \cdot 0 + (1 - 1) \cdot 1 = 0,$$

tehát a meridiánokon is beláttuk a hossztartóságot. □

A Cassini-féle vetület

A Cassini-féle vetület ugyanolyan módon keletkezik, mint a feljebb taglalt, meridiánokon hossztartó hengervetület azzal a különbséggel, hogy először a földet elforgatjuk úgy, hogy a kezdő meridián menjen az egyenlítőbe.

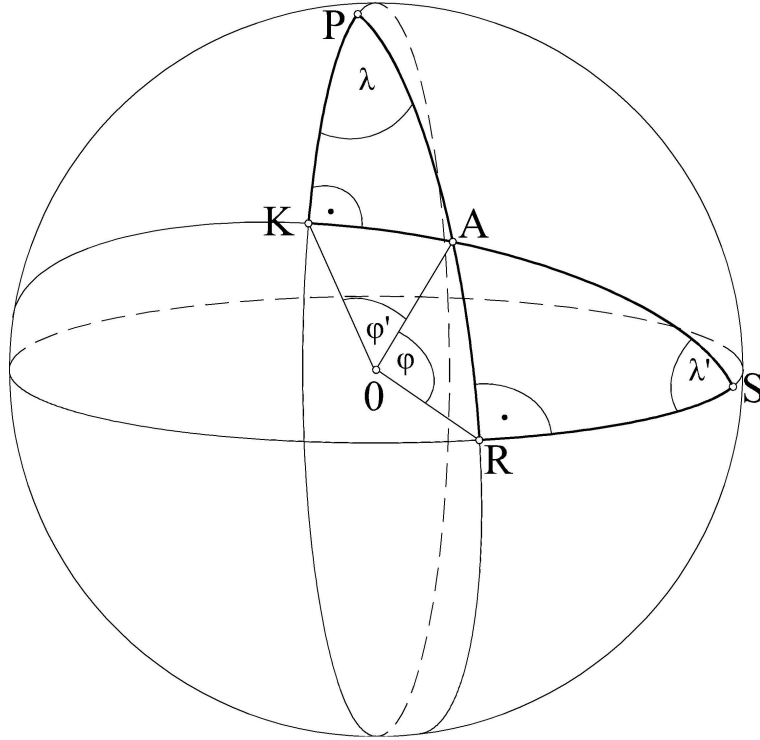
8. *Állítás.* A Cassini-féle vetülethez tartozó vetületi egyenletek:

$$x = \arcsin(\cos \varphi \sin \lambda),$$

$$y = \arctan\left(\frac{\tan \varphi}{\cos \lambda}\right),$$

a fenti jelölésekkel.

1.11. ÁBRA. Cassini-vetület vetületi egyenletei.

Bizonyítás. Jelölje P az északi pólust, standard koordinátájú pontot. Legyen A tetszőleges (λ, φ) standard koordinátájú pont, R a $(\lambda, 0)$, Q $(0, \varphi)$ standard koordinátájú pontok. Ekkor az ábrán látható jelölésekkel a PAQ illetve RAS derékszögű gömbháromszögekből:

$$\tan \lambda' = \frac{\tan \varphi}{\sin(\frac{\pi}{2} - \lambda)} = \frac{\tan \varphi}{\cos(\lambda)},$$

$$\sin \varphi' = \sin\left(\frac{\pi}{2}\right) \sin \lambda = \cos \varphi \sin \lambda,$$

ahonnan az állítás már következik. □

1.4. A forgási ellipszoidról

- a -val, illetve b -vel jelöljük a fél nagy-, illetve kistengelyét.
- Az $\frac{a-b}{b}$ hányadost lapultságnak nevezzük(jelölés: f).
- Az első excentricitást jelölje $e = \sqrt{\frac{a^2-b^2}{a^2}}$.

- A második excentricitást jelölje $e' = \sqrt{\frac{a^2-b^2}{b^2}}$.
- Az ellipszoid **standard paraméterezése** alatt azon $r : [-\pi, \pi] \times [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}] \mapsto \mathbb{R}^3$ leképezést értjük, ami a (λ, φ) ponthoz a $(a \cos \lambda \cos \phi, b \sin \phi, a \sin \lambda \cos \phi)$ pontot rendeli, ahol $\varphi = \frac{a \sin \phi}{b^2 \cos^2 \phi + a^2 \sin^2 \phi}$.
- Egy adott vetület **vetületi egyenlete** alatt azon $f : [-\pi, \pi] \times [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}] \mapsto \mathbb{R}^2$ függvényt értjük, ami egy adott $p \in M$ pont (φ, λ) standard koordinátáihoz az adott vetületbeli koordinátáit rendeli.
- **Északi póluson** a $r(\frac{\pi}{2}, 0)$, **déli póluson** a $r(-\frac{\pi}{2}, 0)$ pontot értjük.
- **Paralelkörök**, illetve **meridiánok** alatt az első, illetve második változó szerinti paramétervonalakat értjük.
- Az ellipszoidra jellemző mennyiségek között triviáisan fennállnak a következő összefüggések: $e'^2 = \frac{e^2}{1-e^2}$, $e^2 = \frac{e'^2}{1+e'^2}$, $(1-e^2)(1+e'^2) = 1$, $f = 1 - \sqrt{1-e^2}$, $e^2 = 2f - f^2$.

9. *Állítás.* Adott (φ, λ) standard koordinátájú pont második koordinátája az egyenlítő síkjával bezárt szöget adja meg.

Bizonyítás. Mivel ez az ellipszoid az $(a \cos \phi, b \sin \phi)$ ellipszoid y tengely körül megforgatott képe, elegendő az állítást adott meridián síkjában igazolni. Ekkor a (λ, φ) standard koordinátájú pontban a normális $\frac{(b \cos \phi, a \sin \phi)}{b^2 \cos^2 \phi + a^2 \sin^2 \phi}$, ennek az x tengellyel bezárt szöge

$$\frac{a \sin \phi}{b^2 \cos^2 \phi + a^2 \sin^2 \phi} = \varphi.$$

□

2. fejezet

Az alkalmazásról

A program C++-ban íródott, a megjelenítéshez az OpenGL könyvtárat használtam. Az input egy ECW vagy JP2 formátumú fájl, ezt jeleníti meg 3-dimenzióban, domborzattal, továbbá lehetőségünk van a billentyűzet és az egér segítségével közelíteni a Föld felszíne felé, forgatnunk a kamerát a Föld, illetve saját tengelye körül.

2.1. Működés

2.1.1. Egy pixel "útja"

Nevezzük a Föld standard koordinátázásának azon koordinátázást, ahol az y tengely a Föld forgástengelye (az északi és a déli pólus összekötő egyenes), az z tengely az egyenlítő síkjának és a kezdőmeridián síkjának metszete, valamint az x tengely ezekre merőleges és x, y, z pozitív irányítású. Tegyük fel, hogy adott egy téglalap alakú térkép, azaz

- egy $n \times m$ -es színértékű mátrix (jelölés: $BMP = \{a_{i,j}\}_{i,j=0}^{i=n-1,j=m-1}$),
- az M alapfelület (gömb, vagy forgási ellipszoid),
- egy $\mathbf{r} : \Omega \mapsto M$ reguláris, injektív, legalább C^1 -osztályú paraméterezés,
- $u_0 = (x_0, y_0) \in \Omega$, $a_{0,0}$ vetületbeli koordinátái,

- d_1 állandó, $a_{i,j}$ és $a_{i+1,j}$ vetületbeli koordinátáik különbsége tetszőleges $0 \leq i, j$,
 $i \leq n - 1, j \leq m$ -re.
- d_2 állandó, $a_{i,j}$ és $a_{i,j+1}$ vetületbeli koordinátáik különbsége tetszőleges $0 \leq i, j$,
 $i \leq n, j \leq m - 1$ -re.

Legyen adott továbbá $a, b > 0$, valamint egy N forgási ellipszoid a és b nagy, illetve kis féltengelyekkel. Legyen

$$[-\pi, \pi] \times [-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}] \supset H \stackrel{jel}{=}$$

$$\left\{ h_{ij} = \left(-\pi + i \frac{\pi}{180 \cdot 1200}, \frac{\pi}{2} - j \frac{\pi}{2 \cdot 180 \cdot 1200} \right) : i = 0..2 \cdot 180 \cdot 1200, j = 0..180 \cdot 1200 \right\}$$

az ellipszoid standard koordinátázásának három szögmásodpercenkénti rácspontjai,

$SRTM = \{s_{ij}\}_{i,j=0}^{n,m}$ valósértékű mátrix. Ennek s_{ij} eleme a $H \ni h_{ij}$ standard koordinátájú pontban érintő síkra merőleges egyenes N -nel, illetve Földdel való metszetének különbségét adja meg (elnevezés: magasság).

Jelölje továbbá $t : \Omega \mapsto \mathbb{R}^2$ a vetületi egyenleteket.

Ezen információk alapján szeretnénk adott (i, j) -re, $0 \leq i, j, i \leq n, j \leq m$, kiszámítani a_{ij} standard koordinátáit.

Először is ki kell számolnunk a vetületbeli koordinátáit, ezt a következő egyenletek alapján tehetjük meg:

$$x = x_0 - d_1 i, \quad y = y_0 - d_2 j.$$

A vetületi egyenletekből megkaphatjuk az adott alapfelület standard koordinátázásában a pont koordinátáit. Ebből átszámoljuk az N felületbeli (λ, φ) standard koordinátáiba. Ekkor (λ, φ) előáll a hozzá legközelebb álló három H -beli pont konvex kombinációjaként, azaz $(\lambda, \varphi) = \alpha_1 h_{i_1 j_1} + \alpha_2 h_{i_2 j_2} + \alpha_3 h_{i_3 j_3}$, ahol $\sum_i \alpha_i = 1, \alpha_i > 0 \quad i = 1..3$. Ekkor legyen $s = \alpha_1 s_{i_1 j_1} + \alpha_2 s_{i_2 j_2} + \alpha_3 s_{i_3 j_3}$ a (λ, φ) standard koordinátájú pontban a közelítő magasság. Ekkor

$$(a \cos \lambda \cos \phi, b \sin \phi, a \sin \lambda \cos \phi) + sN(\lambda, \varphi),$$

képletbe helyettesítve, ahol $N(\lambda, \varphi)$ az $(b \cos \phi \cos \lambda, a \sin \phi, b \cos \phi \sin \lambda)$ vektor normáltja, az adott pontbeli egységnormális, valamint $\varphi = \frac{a \sin \phi}{b^2 \cos^2 \phi + a^2 \sin^2 \phi}$, kaphatjuk meg a pont tényleges, standard koordinátáit.

2.1.2. Mozgás

A kamerával közelíthetünk a földgömb közepéhez, valamint forgathatjuk a kamerát a földgömb, valamint saját tengelye körül is. Ezen forgatások gyors és hatékony kivitelezése érdekében kvaterniókat használunk.

7. *Definíció.* Kvaterniók (jelölés: $\mathbb{H}$) alaphalmaza $H = \{(a, b, c, d) \in \mathbb{R}^4\}$. Ezen értelmezünk három műveletet a skalárral való szorzást, az összeadást és a kvaterniószorzás. A skalárral való szorzás, valamint az összeadás $\mathbb{R}^4$ szokásos skalárral való szorzása, illetve összeadása, azaz

$$(a_1, b_1, c_1, d_1) + (a_2, b_2, c_2, d_2) = (a_1 + a_2, b_1 + b_2, c_1 + c_2, d_1 + d_2),$$

$$\lambda(a, b, c, d) = (\lambda a, \lambda b, \lambda c, \lambda d).$$

A kvaterniószorzás definiálásához jelöljük az $\mathbb{R}^4$ standard bázisát $\mathbf{1} \stackrel{jel}{=} e_1, \mathbf{i} \stackrel{jel}{=} e_2, \mathbf{j} \stackrel{jel}{=} e_3, \mathbf{k} \stackrel{jel}{=} e_4$ -val. Ekkor tetszőleges $(a, b, c, d, e) \in \mathbb{R}^4$ elem $a\mathbf{1} + b\mathbf{i} + c\mathbf{j} + d\mathbf{k}$ alakban áll elő. $\mathbf{1}$ lesz az egységelem a kvaterniószorzásra nézve, ezért az elemeket $a + b\mathbf{i} + c\mathbf{j} + d\mathbf{k}$ alakban fogjuk írni. Ezután a műveletet először a bázis elemeken definiáljuk a következőképpen:

$$\mathbf{i}^2 = \mathbf{j}^2 = \mathbf{k}^2 = \mathbf{ijk} = -1,$$

majd ezen összefüggéseket, valamint az asszociativitást és disztributivitást használva definiálhatjuk tetszőleges két elem szorzatát.

Ezek alapján $p, q \in \mathbb{H}$, $p = a_1 + b_1\mathbf{i} + c_1\mathbf{j} + d_1\mathbf{k}$, $q = a_2 + b_2\mathbf{i} + c_2\mathbf{j} + d_2\mathbf{k}$, $a_i, b_i, c_i, d_i \in \mathbb{R}$
 $i = 1, 2$, két tetszőleges elemre

$$pq = a_1a_2 - b_1b_2 - c_1c_2 - d_1d_2 + (a_1b_2 + b_1a_2 + c_1d_2 - d_1c_2)\mathbf{i} + \\ + (a_1c_2 - b_1d_2 + c_1a_2 + d_1b_2)\mathbf{j} + (a_1d_2 + b_1c_2 - c_1b_2 + d_1a_2)\mathbf{k}.$$

10. *Állítás.* A kvaterniók algebrát alkotnak $\mathbb{R}$ felett.

Bizonyítás. A vektortér tulajdonságok $\mathbb{R}^4$ $\mathbb{R}$ feletti vektortér mivoltából következnek.

A kvaterniószorzat disztributivitása az összeadás műveletre nézve definíciójából következik.

Legyen $a, b \in \mathbb{R}^4$, $p, q \in \mathbb{H}$, $p = a_1 + b_1\mathbf{i} + c_1\mathbf{j} + d_1\mathbf{k}$, $q = a_2 + b_2\mathbf{i} + c_2\mathbf{j} + d_2\mathbf{k}$, $a_i, b_i, c_i, d_i \in \mathbb{R}$
 $i = 1, 2$, ekkor

$$(ap)(bq) = (aa_1 + ab_1\mathbf{i} + ac_1\mathbf{j} + ad_1\mathbf{k})(ba_2 + bb_2\mathbf{i} + bc_2\mathbf{j} + bd_2\mathbf{k}) \\ = aa_1ba_2 - ab_1bb_2 - ac_1bc_2 - ad_1bd_2 + (aa_1bb_2 + ab_1ba_2 + ac_1bd_2 - ad_1bc_2)\mathbf{i} + \\ + (aa_1bc_2 - ab_1bd_2 + ac_1ba_2 + ad_1bb_2)\mathbf{j} + (aa_1bd_2 + ab_1bc_2 - ac_1bb_2 + ad_1ba_2)\mathbf{k} \\ = (ab)(a_1a_2 - b_1b_2 - c_1c_2 - d_1d_2 + (a_1b_2 + b_1a_2 + c_1d_2 - d_1c_2)\mathbf{i} + \\ + (a_1c_2 - b_1d_2 + c_1a_2 + d_1b_2)\mathbf{j} + (a_1d_2 + b_1c_2 - c_1b_2 + d_1a_2)\mathbf{k}) \\ = (ab)(pq)$$

Ezzel az összes algebratulajdonságot beláttuk. □

8. *Definíció.* Egy $q = a + b\mathbf{i} + c\mathbf{j} + d\mathbf{k} \in \mathbb{H}$ imaginárius része: $\Im q = b\mathbf{i} + c\mathbf{j} + d\mathbf{k} \in \mathbf{H}$.

9. *Definíció.* Egy $q = a + b\mathbf{i} + c\mathbf{j} + d\mathbf{k} \in \mathbb{H}$ valós része: $\Re q = a \in \mathbb{R}$.

10. *Definíció.* Egy $q = a + b\mathbf{i} + c\mathbf{j} + d\mathbf{k} \in \mathbb{H}$ hossza $|q| = \sqrt{a^2 + b^2 + c^2 + d^2} \in \mathbb{R}$.

Jelölés: Legyen $a \in \mathbb{R}$, $\mathbf{v} = (v_1, v_2, v_3) \in \mathbb{R}^3$, ekkor $a + \mathbf{v}$ alatt $a + v_1\mathbf{i} + v_2\mathbf{j} + v_3\mathbf{k} \in \mathbb{H}$ -t értjük.

11. *Definíció.* Egy $q = a + \mathbf{v}$ kvaternió konjugáltja $\bar{q} = a - \mathbf{v}$.

11. *Állítás.* $p, q \in \mathbb{H}$, melyekre $\Re p = 0$, $\Re q = 0$. Ekkor $p = 0 + \mathbf{u}$, $q = 0 + \mathbf{v}$ $\mathbf{u}, \mathbf{v} \in \mathbb{R}^3$,
valamint $pq = -\langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle + \mathbf{u} \times \mathbf{v}$, ahol $\times$ a vektoriális, $\langle \cdot, \cdot \rangle$ a skaláris szorzást jelöli.

Bizonyítás.

$$\begin{aligned} pq &= -u_1v_1 - u_2v_2 - u_3v_3 + (u_2v_3 - u_3v_2)\mathbf{i} + (u_3v_1 - u_1v_3)\mathbf{j} + (u_1v_2 - u_2v_1)\mathbf{k} \\ &= -\langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle + \mathbf{u} \times \mathbf{v} \end{aligned}$$

□

Tulajdonságok:

- $\overline{(\bar{q})} = q$,
- $\overline{p + q} = \bar{p} + \bar{q}$,
- $\overline{\lambda q} = \lambda \bar{q}$, $\lambda \in \mathbb{R}$ -ra,
- $\overline{pq} = \bar{q}\bar{p}$
- $q^{-1} = \frac{\bar{q}}{|q|}$.

12. *Definíció.* q kvaternióval való konjugálás, azon $C_q : \mathbb{H} \rightarrow \mathbb{H}$ leképezés, melyre $C_q(p) = qpq^{-1}$.

Tulajdonságok:

- C_1 az identitás, mivel $C_1(v) = 1 \cdot v \cdot 1 = v$.
- pq -val való konjugálás a $C_p \circ C_q$ leképezés, mivel

$$C_{pq}(v) = (pq)v(pq)^{-1} = (pq)v(q^{-1}p^{-1}) = p(qvq^{-1})p^{-1} = C_p \circ C_q(v).$$

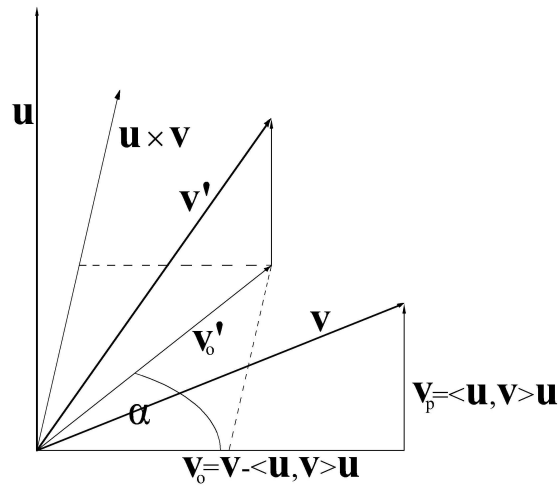
- C_q inverzleképezése $C_{q^{-1}}$, mivel $C_q \circ C_{q^{-1}} = C_{qq^{-1}} = C_1$.

12. *Állítás.* Legyen $q = \cos\left(\frac{\alpha}{2}\right) + \mathbf{u} \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right)$, ahol $\alpha \in \mathbb{R}$, $\mathbf{u} \in \mathbb{R}^3$ egységvektor, $p = 0 + \mathbf{v}$, valamilyen $\mathbf{v} \in \mathbb{R}^3$ -re. Ekkor $C_q(p) = 0 + \mathbf{v}'$, ahol $\mathbf{v}'$ $\mathbf{v}$ $\mathbf{u}$ irányvektorú egyenes körül pozitív irányba α szöggel elforgatott képe.

Bizonyítás.

$$\begin{aligned}
C_q(p) &= C_q(\mathbf{v}) = \left(\cos\left(\frac{\alpha}{2}\right) + \mathbf{u} \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right) \right) \mathbf{v} \left(\cos\left(\frac{\alpha}{2}\right) - \mathbf{u} \sin\left(\frac{\alpha}{2}\right) \right) \\
&= \mathbf{v} \cos^2 \frac{\alpha}{2} + (\mathbf{u}\mathbf{v} - \mathbf{v}\mathbf{u}) \sin \frac{\alpha}{2} \cos \frac{\alpha}{2} - \mathbf{u}\mathbf{v}\mathbf{u} \sin^2 \frac{\alpha}{2} \\
&= \mathbf{v} \cos^2 \frac{\alpha}{2} + 2(\mathbf{u} \times \mathbf{v}) \sin \frac{\alpha}{2} \cos \frac{\alpha}{2} - (\mathbf{v} \langle \mathbf{u}, \mathbf{u} \rangle - 2\mathbf{u} \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle) \sin^2 \frac{\alpha}{2} \\
&= \mathbf{v} (\cos^2 \frac{\alpha}{2} - \sin^2 \frac{\alpha}{2}) + (\mathbf{u} \times \mathbf{v}) 2(\sin \frac{\alpha}{2} \cos \frac{\alpha}{2}) - (\mathbf{u} \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle) \sin^2 \frac{\alpha}{2} \\
&= \mathbf{v} \cos \alpha + (\mathbf{u} \times \mathbf{v}) \sin \alpha - (\mathbf{u} \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle) (1 - \cos \alpha) \\
&= (\mathbf{v} - \mathbf{u} \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle) \cos \alpha + (\mathbf{u} \times \mathbf{v}) \sin \alpha - \mathbf{u} \langle \mathbf{u}, \mathbf{v} \rangle \\
&= \mathbf{v}_o \cos \alpha + (\mathbf{u} \times \mathbf{v}) \sin \alpha - \mathbf{v}_p,
\end{aligned}$$

ahol $\mathbf{v}_o$ és $\mathbf{v}_p$ a $\mathbf{v}$ vektor merőleges, illetve párhuzamos komponense az $\mathbf{u}$ vektorra nézve. Ez pedig pont az $\mathbf{v}$ vektor $\mathbf{u}$ irányvektorú egyenes körüli pozitív irányba α szöggel elforgatottja, ahogy az a 2.1. ábráról leolvasható.

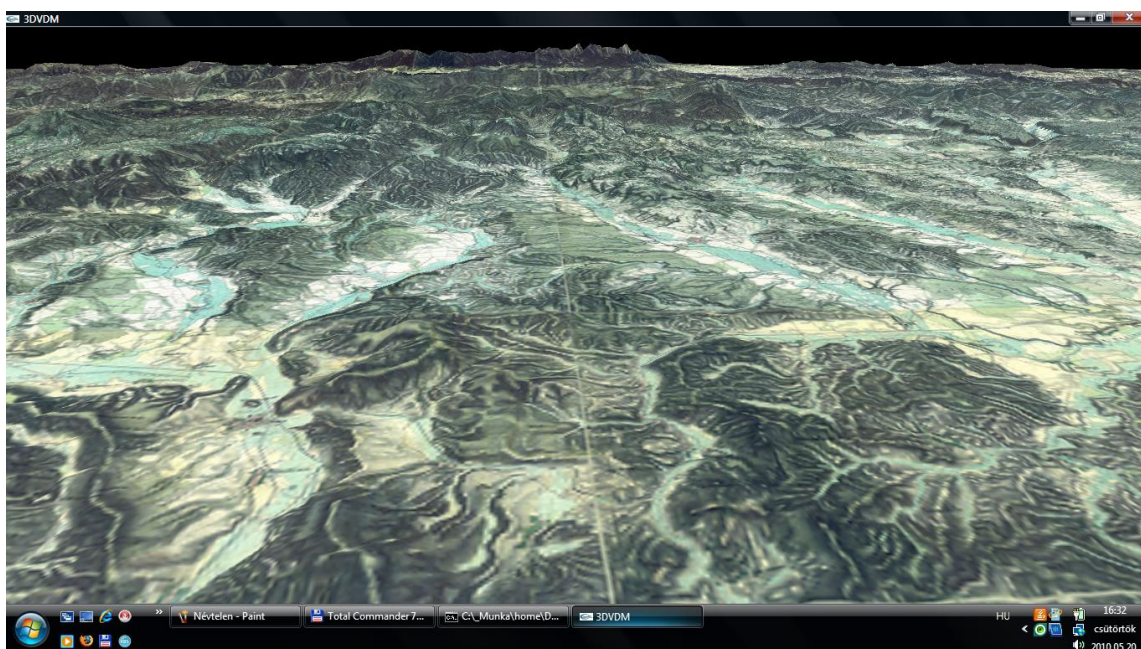
2.1. ÁBRA. Rodrigues-formula adott $\mathbf{v} \in \mathbb{R}^3$ vektor egyenes körüli elforgatottjára

□

2.2. Monitorképek

Ebben a részben bemutatunk néhány képet a program működéséről. Igyekeztünk olyan pillanatképeket készíteni, melyben jól megfigyelhető a domborzati viszonyok helyes (a térképpel összhangban lévő) megjelenítése.

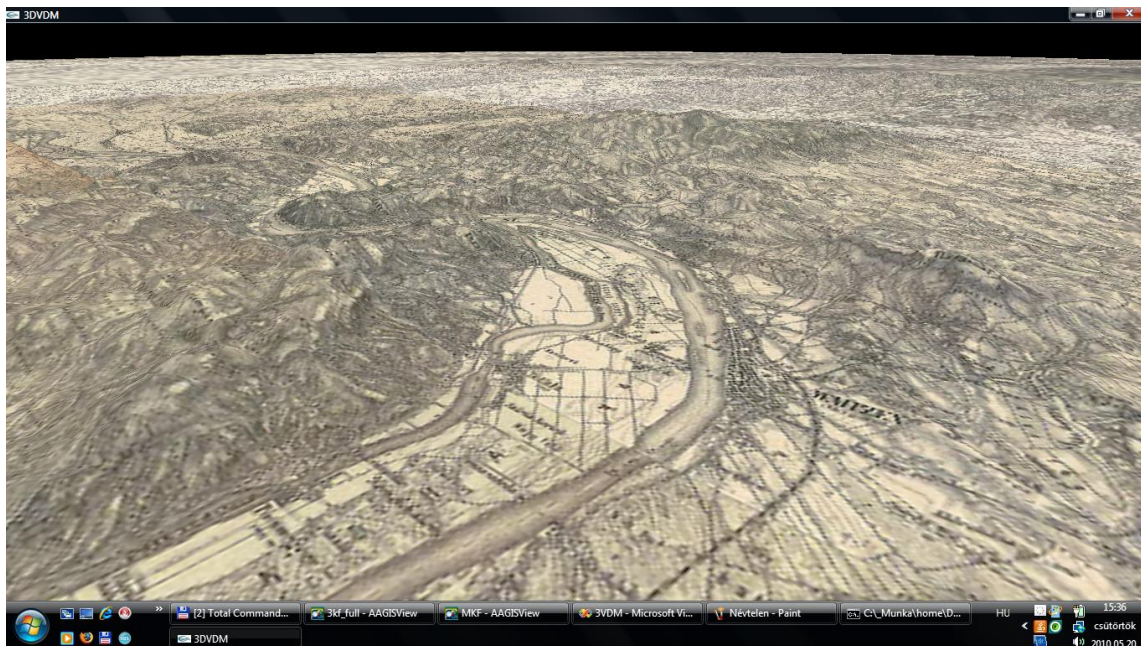
2.2. ÁBRA. Kárpátok a Második katonai felmérésen (1819-1869).

2.3. ÁBRA. Dunakanyar a Második katonai felmérésen (1819-1869).

2.4. ÁBRA. Dunakanyar a Második katonai felmérésen (1819-1869).

2.5. ÁBRA. Dunakanyar a Harmadik katonai felmérésen (1869-1887).

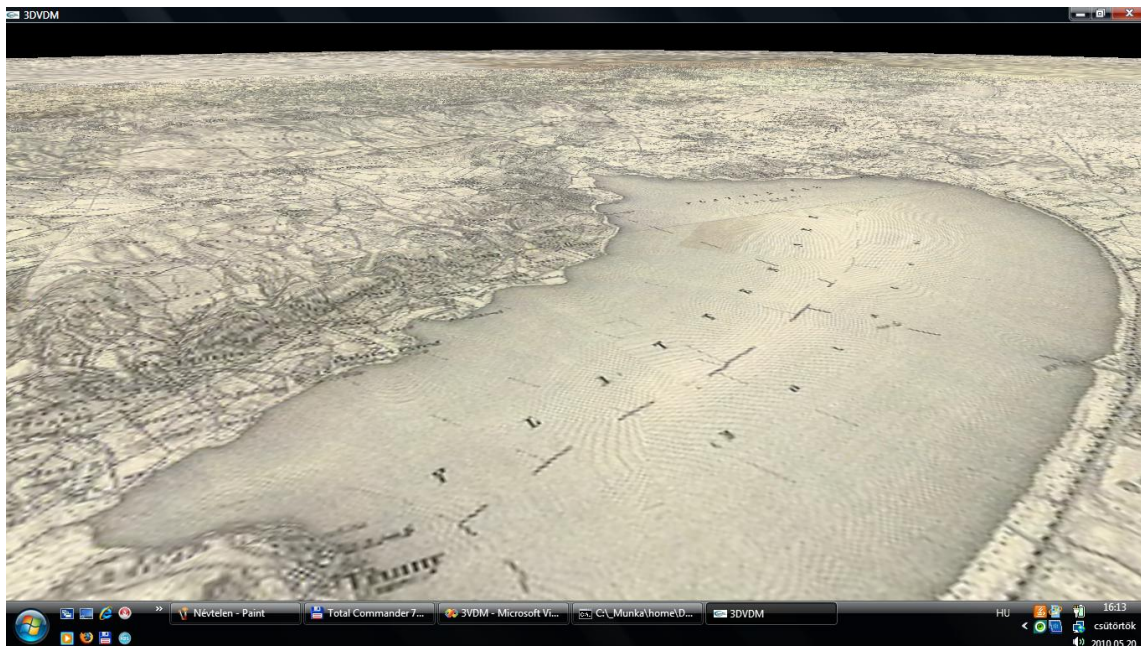
2.6. ÁBRA. Dunakanyar a Második katonai felmérésen (1819-1869).

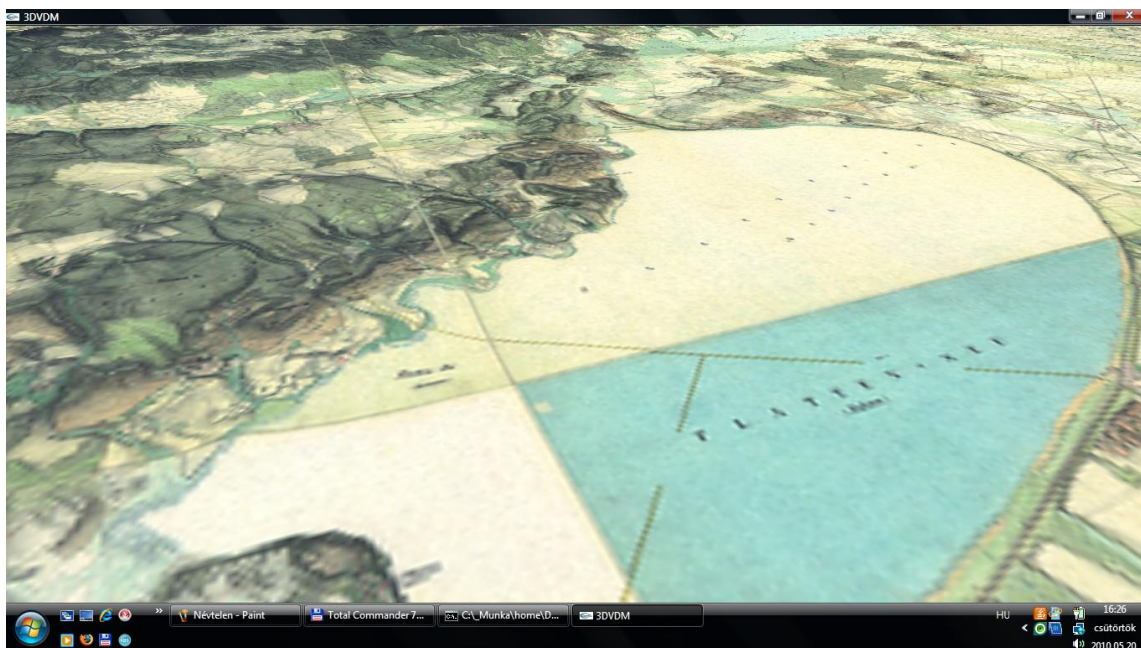
2.7. ÁBRA. Dunakanyar a Második katonai felmérésen (1819-1869).

2.8. ÁBRA. Budapest és környéke a Második katonai felmérésen(1819-1869).

2.9. ÁBRA. Balaton a Harmadik katonai felmérésen(1869-1887).

2.10. ÁBRA. Balaton a Második katonai felmérésen(1819-1869).

Irodalomjegyzék

- [1] Varga József, *Vetülettan*. Műegyetemi kiadó, 2003.
- [2] http://en.wikipedia.org/wiki/Quaternions_and_spatial_rotation
- [3] <http://en.wikipedia.org/wiki/Quaternion>
- [4] http://en.wikipedia.org/wiki/Map_projection
- [5] http://en.wikipedia.org/wiki/Lambert_cylindrical_equal-area_projection
- [6] http://en.wikipedia.org/wiki/Equirectangular_projection
- [7] http://en.wikipedia.org/wiki/Lambert_conformal_conic_projection
- [8] http://en.wikipedia.org/wiki/Cassini_projection
- [9] http://dds.cr.usgs.gov/srtm/version2_1/Documentation/
- [10] <http://www.glprogramming.com/red/>
- [11] <https://svn.zib.de/lenne3d/lib/libecw/current/SDK.pdf>